gogol

bir delinin hatıra defteri

çeviren: nihal yalaza taluy

Varlık

BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

*

GOGOL

Anlatı Dizisi: 13
Varlık Yayınları, Sayı: 286
Sekizinci basım: 1993

ISBN 975-434-045-5

VARLIK YAYINLARI A.Ş.
Cağaloğlu Yokuşu 40/2, 34440 İstanbul
Tel: 522 69 24

Kapak düzeni: S. Maden
Dizgi ve ofset hazırlık: Varlık Yayınları
Baskı: Kurtiş Matbaası
Cilt: Güven Mücellithanesi

NİKOLAY GOGOL

Bir Delinin Hatıra Defteri

Çeviren:
NİHAL YALAZA TALUY

BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Ekim 3

Bugün önemli bir olay oldu. Hayli geç kalktım bu sabah. Hizmetçim Mavra dışarda fırçaladığı ayakkabılarımı getirince saati sordum. 10'u çoktan geçmiş olduğunu duyunca aceleyle kalktım, giyindim. Doğrusu bu saatten sonra daireye gitmesem daha iyiydi: Şube müdürümüzün nasıl surat asacağı belli. Ne zamandır dırdır ediyor zaten: "Bıktım şu senin sallapatiliğinden! Adam olmazsın sen... Kalemde sersemce mekik dokuyup kâğıtları, evrakı birbirine katıyorsun. Noktadan sonra kelimelere küçük harfle başlıyorsun; kayıtta evrakın tarih numarası hak getire!.."

Uğursuz, leylek bacaklı herif, kıskanıyor galiba: Ekselans odasına çağırıp kalemlerini açtırıyor ya bana!

Açıkçası, şu pinti muhasebeciyi yakalayıp birkaç kuruş avans koparmak umudum olmasa, asardım bugün daireyi. O herif de az mal değil, kıyamet kopsa bir aylık peşin vermez. Yalvar yakar, ortandan çatla, geber karşısında vız gelir kart şeytana!.. Evde hizmetçisinden dayak yediğini bilmeyen yok. Zaten bizim dairede çalışmanın faydası ne anlamıyorum; aylıktan başka nesi var?.. Ama hükümette, belediyede, defterdarlıkta çalışmak başka: Kalemdekiler arasında öyle mende-

burlar var ki!.. Bir köşeciğe sinmiş, bir şeyler karalayıp duran adamlar görürsün; üstbaş dökülür, suratına baktıkça insanın tüküresi gelir. Ama bir de herifin sayfiyede tuttuğu yazlığa bakın!.. Teşekkür niyetine yaldızlı bir fincanla yanına varamazsın:

– Doktor hediyesi bu... diye bozuverir. Ya bir çift koşum atı, ya bir araba, ya da en aşağı üç yüz rublelik kunduz kürk ister. Oysa ki duruşu öyle gönülsüz, konuşması öyle nezaketli ve alttandır ki!..

– Kalemimi yontacağım; lütfen çakınızı verir misiniz? falan...

Ama bir işiniz düşmeyegörsün, öyle bir yontar ki sizi, bir don bir gömlek kalırsınız. Bizdeki hava bambaşka: Kibarlık, etraf pırıl pırıl! Eyalettekiler böyle temizliği düşlerinde görmemiştir. Masalarımız maundan, âmirlerimiz hepimizle "siz"li konuşur. Zaten çevrem bu kadar kibar olmasa ben de çoktan ayrılıp giderdim.

Hayli eskiyen paltomu giydim, sağanak halinde yağmur yağdığı için şemsiyemi aldım. Sokaklarda doğru dürüst kimse yoktu. Sadece eteğini başına devşirip işe giden gündelikçi karılar, dükkânlarını açmakta acele eden şemsiyeli küçük esnaf... Ayrıca birkaç odacıya rastladım; şöyle efendi kılıklı kimselerden, yol kavşağında benim gibi bir tek memur gözüme ilişti. Ama görür görmez işi çaktım: "Yoo birader, seninki daireye gidiş değil, dedim. Şu önünde yürüyen, dişiye yetişmeye çalışıyorsun, gözlerin yosmanın bacaklarında..."

Ne namussuzdur şu bizim memur takımı! Subaylardan aşağı kalmazlar, vallahi! Sokakta her gördükleri şapkalı kadının peşine takılırlar...

Bunları düşünürken yanından geçtiğim bir mağazanın kapısında duran arabaya gözüm takıldı. Hemen tanıdım, genel müdürün arabasıydı. "Çarşıda ne işi var? dedim kendi kendime. Kızı olmalı..." Duvara sindim. Uşak arabanın kapısını açtı

ve o, gerçekten bir kuş hafifliğiyle aşağı atladı. Kısa bir an sağa sola baktı, kaşgöz oynattı... Durduğum yerde bittim, mahvoldum. Tanrım, bu yağmurda ne diye çıkmış sokağa?.. Bir de kadınlarımızın süse, paçavralara düşkün olmadığını söylerler!

Neyse, beni tanımadı. Ben de üstümdeki hem kirlice, hem de pek eski biçim paltomla ona görünmemeye çalıştım. Yanındaki fino, dükkânın hızla açılıp kapanan kapısından içeri girmeyi beceremedi, dışarda kaldı. Bu hoşhoşu da tanırım, adı Meci...

Ben orada kararsızlık içinde dururken birdenbire incecik bir sesin,

– Merhaba Meci! diye seslendiğini duydum.

Konuşanın kim olduğunu merak ettim. Etrafıma baktım. Şemsiyelerini açmış yürüyen iki bayan gördüm; biri ihtiyar, öbürü gençti. Ama onlar yanımdan geçtikleri halde aynı ses konuşmaya devam etti:

– Ayıp değil mi, Meci!..

Vay canına!.. Nasıl işti bu?.. Bir de ne göreyim: Meci, iki bayanın peşinden giden hoşhoşla koklaşıp duruyor. "Aa, sarhoş muyum yoksa?" dedim kendi kendime. Ama sarhoşluk kim, ben kim!..

– Rica ederim haksızlık etme Fidel. Ben, hav hav... çok, hav hav... çok hastayım! Bunu Meci söylüyordu gözümle gördüm.

Köpeğe baktım: Ne işti bu! Doğrusu bir finonun insanca konuşmasına şaşırmadım desem yalan olur. Sonradan durumu kavrayınca hayretim geçti. Zamanımızda, hele şu sıralar, yeryüzünde bunun öyle çok örnekleri var ki! Anlattıklarına göre, İngiltere'de, bir balık suyun üstüne çıkıp iki kelime söylemiş. Ama öyle garip bir dilde söylemiş ki, bilginler üç yıldır bunun ne dili olduğunu keşfetmeye uğraşıyorlarmış. Bir gün gazetede, iki ineğin bir dükkâna girip bir kutu çay istedikleri-

ni okudum. Hiçbirine pek o kadar şaşmadım. Fakat Meci sözlerine,

– Sana mektup da yazmıştım. Ama kimbilir, bizim Polkan götürmemiştir belki... diye ekleyince ağzım şaşkınlıktan bir karış açıldı.

Her şey olabilirdi ama, köpeklerin yazı yazdığını hiç duymamıştım! Yazı yazmayı insanlar bile doğru dürüst beceremiyor, ancak soylu kişiler bu işin altından kalkabiliyor. Hoş, şimdi esnaftan mürekkep yalamışlar da türedi, hatta derebeylerimizin kölelerinden bile yazıyı becerenler var. Ama onların yazıları Allahlık... ne nokta, virgül; ne de üslûp!..

Açık söyleyeyim, son zamanlarda hiç duymadığım, görmediğim şeylerle karşılaşmaya başladım. Birdenbire, "Şu hoşhoşun peşinden gideyim; diye karar verdim. Bakalım aslı ne bu işin; yeri nerede, kimin, neyin nesi?.."

Şemsiyemi açtım, iki bayanın peşine takıldım. Gorohovaya sokağından Meşcanskaya'ya, oradan Stolyarnaya'ya saptılar. Sonunda Kukuşkin köprüsünün karşısındaki büyük bir binanın önünde durdular. "Aa, Zverkov'un evi bu!.. Biliyorum bunu..." dedim kendi kendime: "Ev değil, âlem bir yer; kimler yok! Aşçı kadınlar, taşradan gelenler bizim memur milleti..." Hepsi balık istifi olmuş. Trampet çalan bir arkadaşım da orada oturdu.

Baktım, bayanlar beşinci kata çıktılar. "Bu defa gelmeyeyim, sadece yerini öğrenir, ilk fırsatta faydalanırım," diye karar verdim.

4 Ekim

Bugün Çarşamba olduğu için genel müdürün odasında çalıştım. Mahsus erkenden geldim, ne kadar kalemi varsa hepsini yonttum... Bizim müdür çok akıllı adam besbelli: Yazıhane-

si kitap dolaplarıyla dolu... Kitapların bazılarının adlarını okudum, hep çeşitli bilimler hakkında. Bizim anlayamayacağımız kadar yüksek eserler, Fransızca, Almanca filan... Zaten adamın yüzüne bakmak yeter, haşmet taşıyor! Ağzından bir tek gereksiz laf çıktığını duymadım. Bazen evrak getirince,

– Hava nasıl? diye sorar.

– Yağıyor Ekselans, derim.

Öyle. Bizlere benzemez. Devlet adamı. Ne olursa olsun, bana ayrı bir sevgisi olduğunun da farkındayım. Bari kızı da... şey... Aah... Neyse, susalım!..

O günkü "Arı"yı okudum. Şu Fransızlar ne ahmak millet. Nedir istedikleri? Elime geçse, hepsine basardım sopayı vallahi... Bir de Kursklu bir derebeyinin pek hoş bir baloyu anlatışını okudum. Ne güzel yazar şu Kursklular! Bir aralık saatin yarımı çaldığını duydum; bizimki dairesinden henüz çıkmamıştı... Ama bir buçuğa doğru öyle bir şey oldu ki, bunu anlatmaya hiçbir kalemin gücü yetmez; kapı birdenbire açıldı, ben de, müdür geliyor diye dosya elimde yerimden fırladım. Müdür değildi... O'ydu... Tanrım! Azizlerim!.. Ya üstündeki beyaz elbise... Tıpkı bir kuğuya benziyordu. Bakışı, güneş! Güneşin ta kendisi... Selam verdi bana. Sonra,

– Babam gelmedi mi? diye sordu. (Ne sesti o, ne ses!.. Kanaryalar onun yanında hiç...)

Diyecektim ki ona,

– Küçük hanımefendi!.. Kulunuz, köleniz olayım küçük hanımefendi!..

Diyemedim ama. Allah canımı alsın, dilim varmadı! Sadece,

– Hayır efendim, henüz gelmediler, deyiverdim; o kadar.

O da bir bana, bir raflardaki kitaplara baktı, sonra elindeki mendili düşürdü. Atılarak yerden kaptım, ama körolası cilalı parkede az kalsın kapaklanıyordum! Mendilini sundum. Nasıl anlatayım o mendili! En ince patisten, kar gibi beyaz, gene-

rallere yakışır amber kokusu sinmiş, minnacık bir mendil... Teşekkür etti, güzel dudaklarını belirsizce oynatarak gülümsedi ve odadan çıktı. Ben de bir saat daha oturdum. Sonunda Ekselansın uşağı geldi.

– Eve gidebilirsiniz Aksenti İvanoviç, dedi. General dışarı çıktılar.

Nefret ederim uşak takımından! Antrede bacak bacak üstüne atarak kurulur, selam vermeye üşenirler. Küstahlıklarına da diyecek yoktur! Geçen gün biri yeniden kıpırdanmaya bile lüzum görmeden tütün kutusunu, "Buyrun, siz de sarın bir tane..." diye uzattı. O herif, karşısındaki bugüne bugün bir memur, soylu bir adam, senin gibi uşak parçası değil, mankafa!

Antreden şapkamı aldım, tabii paltomu kendim giydim, çünkü hiçbiri aldırış etmedi. Eve gittim. Bir süre yatağa uzanıp dinlendim. Sonra çok güzel bir şiiri defterime kopya ettim:

"Sevgilimi bir saat görmesem
Bir yıl görmedim sanırım,
Yaşamaktan nefret eder,
Yaşabilir miyim, derim."

Puşkin'den olmalı...

Akşam paltomu sırtıma attım. Ekselansın kapısında hayli durdum. Bekledim, belki bir yere giderler de arabaya binerken onu bir daha görürüm diye... Umudum boşa çıktı.

Şube müdürümüze fena halde içerledim. Kaleme gelir gelmez beni çağırdı.

– Nedir bu halin? diye başladı muştalamaya.

– Ne gibi? Bir şey yaptığım yok, dedim.

– Daha ne olacak, be! Kırkını geçmiş adamsın, kafanda kavak yelleri esecek zamanın çoktan geçti. Kendini dev aynasında gördüğünün, maskaralıklarının farkında değilim sanıyorsun galiba: Müdürün kızına kur yapmak neyine senin! Kendine gel; ne olduğunu düşün bir kere. Sıfırsın, sıfır! Beş parasızın biri... Onu da bırak, aynaya bak, yeter.

Şeytan dölü! Herif ilaç şişesine benzeyen suratı, tepesinde kıvırıp pomatladığı bir tutam saçıyla kendini bir şey sanıyor. Bana bu kadar öfkelenmesinin nedenini biliyorum, kıskanıyor. Ekselansın iltifatlarının farkında elbet... Kuduruyor ama, vızgelir! Alt tarafı bir 6. derece memur... Saati altın köstekli, ayağında otuz rublelik kundurası varsa, bana ne, cehennemin dibine! Ben de sıradan biri; bir terzi, bir gedikli çocuğu değilim ya, bugüne bugün soylu kişiyim. Ben de yükselebilirim; henüz 42 yaşındayım, tam çalışma, yükselme çağı bu. Hele dur azizim, biz de albaylığa filan ulaşırız, Tanrı isterse daha da ileri gideriz!.. Bizim de oturacak mükellef bir dairemiz olur, belki seninkinden de âlâ... Burada senden başka değerli adam olmadığını sokmuşsun kafana bir kere. Ben de modaya göre giyinir, seninki gibi kravat bağlarım, seni cebimden çıkarmazsam neyim! Ne var ki gücüm yetmiyor, elim darda... Bütün mesele bunda.

3 Kasım

Tiyatroya gittim. "Rus aptalı Filatka"yı oynadılar. Çok güldüm. Bir de vodvil vardı: Avukatlara epey veriştiriyorlar, hem de 14. derece memurlarla alay eden şiir pek hoş, oldukça da serbestti. Sansürün bunu nasıl bıraktığına şaştım. Halkı aldatan, babalarının paracıklarını har vurup harman savuran, üstelik soyluluğa özenen oğullarla tüccarlarımızı açıkça alaya alıyorlar. Gazeteciler için de hoş bir beyit vardı. Piyesin yazarı, her şeyi yermekten zevk alan gazetecilerin kalemine karşı seyircilere sığınıyor. Zamanımızın yazarları gerçekten eğlenceli piyesler yazıyor. Tiyatroya bayılırım! Doğrusu cebime birkaç kapek geçti mi dayanamam, soluğu tiyatroda alırım. Oysa ki şu bizim memurlar arasında ömründe tiyatronun kapısına uğramamış yabanlar vardır. Belki beleşten bir bilet geçince zahmet buyururlar ama, parayla tiyatroya gitmeyi akıllarının köşesinden geçirmezler. Bir aktristin şarkılarını da çok beğendim... Ötekinin şarkılarını hatırladım... Hey gidi!.. Neyse, susalım...

9 Kasım

Sabah sekizde daireye gittim. Şube müdürü beni görmezlikten geldi. Ben de aramızda bir şey geçmemiş gibi davrandım. Kâğıtlara göz gezdirdim, karşılaştırmalar yaptım. Dörtte çıktım. Genel müdürün dairesinin önünden geçtim, ama kimseyi görmedim. Yemekten sonra da hep yattım.

Bugün müdürün çalışma odasında çalıştım. Onun için 23, küçük hanımefendi için de, ahh... 4 kalem açtım. Ekselans masasında bolca hazır kalem bulunmasını sever. Ahh, ne kafa var şu adamda! Hiç konuşmaz ama, hep düşünür besbelli. Ne düşündüğünü, neler kurduğunu bilmek isterdim doğrusu. Evet, bu beylerin hayatını, çevirdikleri dolapları, saray entrikalarını, çevrelerinde nasıl hareket ettiklerini pek merak ediyorum! Birkaç kere, müdürle konuşmayı aklımdan geçirmedim değil, ama ne yalan söyleyeyim, cesaret edemiyorum bir türlü... Havanın sıcaklık ya da soğukluğundan başka söz bulamıyor, beceremiyorum. Salonlarını pek merak ediyorum ama, ancak bir kere, o da kapı aralığından gördüm. Bir de salonun öte yanındaki oda... Ne zevk, ne ihtişam!.. Aynalar, fağfurlar... O'nun odalarının bulunduğu kısma da göz atabilsem! Evet, asıl orasını görmek isterdim. Tuvalet masasındaki ufacık şişelerle kutucukların nasıl durduğunu görmeli; insanın bakmaya kıyamadığı çiçeklerin baygın kokusunu içime doldurmalıyım... Ya elbiseden çok renkli bulutlara benzeyen giysilerin odada dağılıp saçılması kimbilir ne hoş, ne sevimli görünür! Ama en çok yatak odasını merak ediyorum. Gökte olmayan cennet orası işte... Bana göre öyle! Yataktan kalkarken küçücük ayağını koyduğu tabureyi, kar gibi beyaz çorabını ayağına nasıl geçirdiğini bir an görebilsem... Aman aman!.. Yok yok... Sustum, sustum!

Bugün kafamda birdenbire şimşek gibi, Nevski Caddesindeki iki hoşhoşun konuşmasını hatırladım. "Tam sırası, dedim; şimdi gidip öğrenirim her şeyi. Şu pis hoşhoşların mektuplarını elime geçirmeliyim. Herhalde bir şeyler çıkarırım oradan. Geçenlerde Meci'yi yanıma çağırdım.

– Beni dinle Meci; dedim. Şurada yalnızız. İstersen kapıyı da kapatırım, kimse görmez bizi. Bana küçük hanımın hak-

kında ne biliyorsan anlat. Kimseye bir şey söylemeyeceğime yemin ederim.

Ama kurnaz it, kuyruğunu kısıp yumuldu, sonra da bir şey duymamış gibi usulca sıvıştı. Ben zaten köpeklerin insanlardan çok daha zeki olduğundan şüpheleniyorum. Hatta konuşabildikleri, sırf inat olsun diye konuşmadıkları kanısındayım. Son derece siyasetçidirler, insanların hiçbir hareketini gözden kaçırmazlar. Ama ne olursa olsun, yarın Zvarkov'un evine gider, Fidel'i sıkıştırırım; becerirsem, Meci'nin ona yazdığı mektupları elde ederim.

12 Kasım

Saat iki buçukta evden çıktım. Ne yapıp yapıp Fidel'i görüp istediklerimi ondan öğrenmeye karar verdim.

Meşçanskaya sokağındaki bakkal dükkânlarından yayılan son derece nefret ettiğim ekşi lahana kokusu yetmezmiş gibi, evlerin kapısından da insanın burnunun direğini kıracak çeşitli ağır kokular taşıyordu. Var gücümle oradan uzaklaşmaya baktım. Ama bu defa da namussuz peşimi bırakmıyor, ağzımı burnumu tıkıyordu. Sonunda Zvarkov'un o koca apartmanına geldim, altıncı kata tırmandım. Zile bastım, kapıyı hafif çilli pek de çirkin olmayan bir kızcağız açtı. Kızı tanıdım: Geçen gün ihtiyar kadınla sokakta gördüğüm kızdı. Beni görünce kızarır gibi oldu, durumundan hemen anladım; "Koca peşindesin sen kızım" diye düşündüm.

– Kimi aradınız efendim.

– Köpeğinizle görüşeceğim.

Kız amma da aptal şey!.. Tam bir aptallık örneği!.. Neyse, uzun boylu konuşmamıza lüzum kalmadan köpek havlayarak yanımıza geldi. Elimi uzatıp yakalamak istedim, ama uğursuz it beni burnumdan yakalayacaktı neredeyse... O anda antrenin bir köşesinde sepetini gördüm, oraya seyirttim. İçini al-

tüst ettikten sonra ince bir minderin altından bir deste ufak kâğıt çıkardım. Sevincimi anlatamam size! Mendebur hoşhoş, ilkin baldırıma yapıştı, sonra kâğıtları bırakmadığımı görünce inler gibi titrek bir sesle havladı, yaltaklanarak ayaklarımın dibine yattı. Aldırış etmedim.

– Hoşça kal, hoşhoşum! dedim, dışarı attım kendimi.

Galiba çilli kız beni deli sandı, korkusu görülecek şeydi!

Eve gelip hemen mektuplara bakmak istedim, lamba ışığında sökemezdim yazıları. Ama bizim Mavra'nın gene temizlik damarı kabarmış, tahta siliyordu. Yerli yersiz temizliğe kalkışan şu ahmak Finli kadınlar gibisini hiç görmedim.

Mektup okumaktan vazgeçtim. Dışarı çıkıp dolaştım; bir yandan da meseleyi düşünüyordum. Öyle sanıyorum ki, bu mektuplar sayesinde her şeyi, bütün ayrıntılarıyla anlayabilecektim. Köpekler gibi zeki yaratıklar gizli kapaklı siyasi ilişkileri hemen sezerler. Herhalde o mektuplarda bizim Ekselansa ait de bazı şeyler olmalıydı... Şüphesiz O'ndan da bahsediyor, O'ndan da... Ama bu konuya dokunmayalım... susalım!

Akşama doğru eve döndüm; vaktimin çoğunu yatmakla geçirdim.

13 Kasım

Artık sıra mektuplara geldi. Bakalım, neler var içinde? Yazı oldukça okunaklı ama, gene de bir köpeklik var üstünde... Okuyalım:

"Sevgili Fidel!
Darılma ama, senin şu basit adına bir türlü alışamıyorum kardeşim. Daha iyisini bulamadı mı seninkiler!.. Neyse, geçelim bunu. Seninle mektuplaşmayı çok iyi düşündük, değil mi?"

Doğrusu mektup düzgün yazılmış, ne noktalamada, ne imlâda hata var. Üniversite mezunu diye geçinen şube müdürümüz bile beceremezdi bu kadarını... Devam edelim:

"– Düşünce ve duygularımızı başkalarıyla paylaşmak en büyük zevktir bence..."

Şuna bak! Ama bu fikir Almanca bir eserden aşırılmış olmalı... Kimden, şimdi aklıma gelmiyor.

"... Bunu tecrübeme dayanarak söylüyorum Fidel'cigim. Gerçi dünyayı evimizin kapısının ötesinde gördüğüm yok ama, bildiğim kadarı... Hem hayatım tam bir huzur, bolluk içinde geçiyor. Evdekilerin 'Sofi' diye çağırdıkları küçük hanımım deli oluyor benim için..."

Aahh... Neyse... Susalım, susalım!

"... Sofi'nin babası da sık sık okşak beni. Sütümü, çayımı taze kremayla içerim. Ah *ma chère,* sana bir şey söyleyeyim mi: Bizim Polkan yok mu; onun mutfakta bayıla bayıla kemirdiği kocaman kemikler bana göre değil! Bence, ancak kuş ya da av etinin kemiği güzel olur. En çok, bazılarının parmakları arasında. İçinde kapari ve sebze olmamak şartıyla, biraz salça karıştırılınca da oldukça lezzetli yemek olur. En çok, bazılarının parmakları arasında hap gibi yuvarlayıp biz köpeklere verdikleri ekmek topaklarından nefret ederim! Sofrada oturan beyefendilerden biri, kimbilir neler tuttuğu eliyle önündeki ekmeği mıncıklar, mıncıklar sonra seni çağırıp ekmek hapını uzatır. Almamak nezaketsizlik olur, tiksine tiksine alırsın..."

Tüh, münasebetsiz hayvan!.. Ne saçma şeylerden bahsediyor. Öbür sayfaya bakayım, belki daha işe yarar şeyler bulurum.

"... Bizde olup bitenleri seve seve anlatıyorum sana Fidel'ciğim. Bak dinle: Sofi'nin 'Baba' dediği evimizin en önemli kişisinden daha önce de bahsetmiştim galiba. Çok tuhaf bir adam..."

Hah, önemli konuya geldik işte. Dedim ya, bu hayvanların her konuda siyasi görüşleri vardır. Bakalım, babamız nasılmış?

"... çok tuhaf bir adam. Çoğu zaman susar, pek seyrek konuşur. Ama bundan bir hafta önce hep kendi kendine konuştu durdu. Hoş sadece, 'Verecekler mi, vermeyecekler mi?..' dedi, o kadar. Bir avucuna ufak bir kâğıt parçası alıp, öbürünü boş olarak kapatıyor: 'Verecekler mi, vermeyecekler mi,' diye mırıldanıp duruyor... Bir defa da bana sordu: 'Sen ne dersin Meci, verecekler mi, vermeyecekler mi?..' Doğrusu, ne demek istediğini anlamadım, ayakkabısının burnunu kokladım, dışarı çıktım. Böylece bir hafta geçti *ma chère.* Bir gün bizim baba pek sevinmiş geldi eve. O gün akşama kadar resmi elbise giymiş birçok misafir geldi. Hepsi onu bilmediğim bir sebeple kutluyor, kucaklıyordu. Sofrada babamız, neşesinden kabına sığamıyordu; durmadan çeşitli hikâyeler, fıkralar anlattı, güldü, güldürdü... Yemekten sonra beni kucağına aldı, boynuna doğru kaldırdı, 'Bu ne Meci?' dedi, burnumu geniş bir kurdelaya değdirdi. Kokladım. Özel bir kokusu yoktu; usulca yaladım, tuzlumsu bir tadı vardı..."

Kerataya bakın! Bu fino oldukça şey... İyi bir patak hak etti doğrusu... Demek bizimkinde mevki hırsı var? Unutmayalım bunu.

> "... Şimdilik hoşça kal, *ma chère.* Acele işimiz var v.b. v.b. Mektubumu yarın bitiririm artık. (Ertesi sabah). Günaydın canım, gene seninle çene çalmak için fırsat buldum. Bugün küçük hanımım Sofi..."

Hele şükür, Sofi'den söz açmak nasılsa aklına geldi çenesi düşük hoşhoşun!

> "... Evet, küçük hanımım Sofi'nin dehşetli telaşı vardı bugünlerde; baloya hazırlanıyordu. Onun evde olmamasından faydalanarak sana mektup yazabildiğime sevindim. Sofi balolara bayılır; yalnız giyinirken hep huysuzluk eder. İnsanların ne diye giyindiklerini anlamıyorum. Bizim gibi gezseler olmaz mı?.. Daha güzel, daha rahat bence. Baloların, zevkini de anlamıyorum. Sofi çoğu zaman bu balolardan sabahın beşinde, altısında döner. Bitkin, süzgün halinden zavallının orada aç kaldığını anlarım. Ben kendi hesabıma böyle bir hayatı istemezdim. Bana akşam biraz salça ile bir çil budu veya kızarmış bir tavuk kanadı vermezlerse işim bitik... Salçanın yanına *kaşa*[1] da iyi gider; ama havuç, şalgam, enginar; bunların hiçbirini ağzıma koymam!"

Bu ne düzensiz uslûp! Yazanın insan olmadığı nasıl da belli. Uslu, akıllı, başlıyor, köpekçe bitiriyor... Bir de şu mektuba göz gezdireyim; uzunca bir şey... Hımm... tarihi de yok...

---

1) Rusların pilavı.

"Ah şekerim, baharın yaklaştığı nasıl belli: Kalbim ikide bir, bir şeyler bekliyormuşum gibi hızlı hızlı çarpıyor, kulaklarım uğulduyor... Sık sık kapıya giderek bir ayağım havada birkaç dakika öylece kalıyorum. Senden gizlim saklım yok Fidel'ciğim; bana burada epey kur yapanlar var... Bazen pencereye oturup seyrediyorum onları. Bilsen bazıları ne gudubet şeyler! Bakıyorsun, kasabada bir sokak köpeği; hımbıllığı üstünden akıyor. Ama sokakta kasıla kasıla yürüyüşünü görme! Herkes bayılmış ona sanki!.. Ben de çalımını görmezlikten gelerek başka yana bakıyorum. Bir de korkunç bir buldog var sokağımızda. O da pencerenin önüne dikilip duruyor. Öyle kocaman ki, arka ayaklarının üstüne kalksa boyu belki Sofi'nin babasını geçer. Hoş aptallığından beceremez bunu... Bizim ahbap hem aptal, hem de küstah: Hırlamalarıma aldırış etmiyor, dili dışarda koca kulaklarını sarkıtıp, patlak gözlerini penceremden ayırmıyor... Kabanın biri! Tabii hepsine karşı ilgisiz kalamıyorum, *ma chère.* Yo!.. Örneğin, komşumuzun duvarından atlayan Trezor'u görsen!.. Ah *ma chère,* ne güzel yüzü var...

Tuh, körolası pis köpek! Böyle ıvır zıvırla mektup doldurulur mu!.. İnsandan bahset, bana insan lazım... İnsan görmek istiyorum; manevi gıdaya, ruhumu besleyen ve beni avutacak gıdaya ihtiyacım var; ipe sapa gelmez köpek saçmalarına değil. Bu sayfayı atlayıp öbürüne bakayım, belki daha akıllıca şeyler bulurum...

"... Sofi masanın önünde bir şeyler dikiyordu. Ben de pencereden dışarı bakıyordum; geleni geçeni seyretmeye bayılırım. Birdenbire odaya uşak girdi.

– Bay Teplov! diye haber verdi. Sofi'nin halini gör-

meliydin Fidel'ciğim o anda.
– Bay Teplov mu?.. İçeri al... Hemen!..
Beni kucakladı; hem öpüyor, hem kulağıma, 'Kimin geldiğini biliyor musun, Meci, Esmer, kara gözlü Kamer – Yünker[1] Teplov...' diye fısıldıyordu.
Sonra beni yere bırakıp kendine çekidüzen vermek için odasına koştu. Az sonra içeri siyah favorili genç saray memuru girdi. Aynanın karşısında saçlarını düzeltti, gözlerini etrafta gezdirdi. Ona âdet yerini bulsun diye yavaşça hırladıktan sonra yerime gittim. Sofi çabuk döndü, misafirin zarif reveransına neşeyle karşılık verdi. Ben bir şeyin farkında değilmiş gibi pencereye bakmaya devam ederken başımı hafifçe eğdim, konuştuklarını kaçırmamaya çalıştım. Ah *ma chère,* ne saçma, ne incir çekirdeği doldurmaz laflar ediyorlar... Baloda bir bayan dans ederken figürleri karıştırmış... Boçarov adında birisi gömleğinin farbalası ile tıpkı leyleğe benziyormuş; o da dans ederken az kalsın kapaklanıyormuş... Bayan Lidine mi ne, gözlerinin mavi olduğu iddiasındaymış ama, gözleri aslında yeşilmiş... Hep buna benzer saçmalıklar! Kendi kendime: (Şu Kamer – Yünker nerde, benim Trezor nerde!) dedim; nerdeyse yerle gök arasındaki fark! Kamer – Yünker'in yüzü dümdüz, ablak, favorileri de yanaklarını saran siyah bir banda benziyor. Halbuki Trezor'un suratı incecik, alnının ortasında nefis beyaz bir renk var... Vücudu, beli, ötekiyle kıyaslanmayacak derecede zarif. Gözleri, bütün halleri bambaşka! Sofi'nin bu Teplov'da ne bulduğunu anlayamadım *ma chère!..*"

---

1) Saray maiyet memuru.

Ben de anlayamadım, benim de tuhafıma gitti bu mesele. Nerden çıktı bu Teplov? Merak ettim doğrusu. Bakalım neler çıkacak bunların altından,

"... Bu Kamer-Yünker'i beğendikten sonra dairede, babasının odasında çalışan memur da hoşuna gidebilir. Ah, o adamı görsen Fidel, öyle biçimsiz bir şey ki!.. Torbaya girmiş kaplumbağaya benziyor..."

Kim bu memur acaba. Kimi kastediyor hınzır hoşhoş?

"... Soyadı da kendisi gibi tuhaf. Sofi'nin babasının çalışma odasına gelip ne kadar kalem varsa hepsini yontuyor. Baba, bazen, odacısı yokken, öteye beriye de koşturuyor onu. Görünüşü acayip, başındaki saçları bir tutam saman sanki..."

Namussuz it, beni kastediyor galiba, yalnız saçlarım neden samana benziyormuş, onu anlamadım.

"... Sofi gülmeden bakamıyor bu adama..."

Halt etmişsin uğursuz hayvan! Ne pis dili var şu itin. Hoş bütün bunlar çekememezlikten uyduruluyor, biliyorum. Kimin altından çıktığını da biliyorum: Hep bizim şube müdürünün domuzluğu bu... Herif kanlı bıçaklı düşmanım oldu, elinden gelen kötülüğü yapıyor. Bir mektup daha var, ona da bakalım; belki her şeyin çözümü bundadır, belli olmaz...

"*Ma chère* Fidel, uzun zamandır sana mektup yollamadığım için bağışla beni. Yazarlardan biri, 'Aşk, ikinci hayat...' demiş. Çok doğru. Son günleri ben de hayal âleminde yaşadım... Ayrıca evimizde önemli olaylar hazırlanıyor. Kamer-Yünker her gün geliyor. Sofi

delicesine âşık ona... Babasının da keyfi yerinde. Odaları süpürürken kendi kendine konuşan uşak Grigori'den, evimizde yakında bir düğün olacağını duydum. Babası, Sofi'yi ya bir generalle, ya Kamer – Yünker'le; bunlardan biri olmazsa, bir albayla evlendirecekmiş."

Şeytan dölü!.. Ötesini okuyamam artık. Kamer – Yünker ya da general ha! Öyle ya, dünya nimetleri hep onlar için. Bizim gibi fakirler hayattan nasip almaya kalkınca daha elini uzatmadan bir Kamer – Yünker veya generallerden biri önünden kapıverir. Allahın belaları!.. General olmak isterdim doğrusu. Ama evlenmek filan için değil, hayır; sırf ben general olunca bunların karşımda nasıl perende atıp saray usulü katakulli okumaya kalkışacaklarını görmek için... Sonra ikisinin de suratına tükürüp uzaklaşırdım. Tümü yerin dibine batsın! Mendebur köpeğin mektuplarını yırtıyorum... İşte!..

3 Aralık

Yok yok, olamaz bu. Yalan! Olmayacak bu evlenme. Varsın herif saray memuru olsun, ünvandan ne çıkar; elle tutulmaz, gözle görülmez. Kamer – Yünker oldu diye Tanrı ona üçüncü bir göz vermemiş ya, burnu ağzının altında değil; herkes gibi ağzıyla yeyip öksürür, burnuyla koklar, hapşırır... Hepimizden farksız bir insan demek istiyorum. Üstünlüklerinin nerden geldiğini düşündükçe aklım karışıyor âdeta... Niçin ben, 7. derece memurum?.. Neden?.. Hem belki ben de öyle değilim, yani 7. derece memur değilim, sadece öyle görünüyorum; aslında bir kont veya bir generalim ben. Belki kimliğimi kendim bile bilmiyorum. Tarihte buna benzer örnek pek çok. Basit, hatta soylu olmayan biri, bir şehirli ya da bir köylü, za-

manla yüksek ünvanlara erişebiliyor, baron falan çıkabiliyor... Bir mujik için mümkün olan soylu bir kişide haydi haydi... Örneğin ben şimdi; sırtımda general üniforması, omuzlarımda pırıl pırıl apoletler, göğsümde çaprazlama mavi kurdela[1] ile ortaya çıksam, bakalım bizim dilber ne yapar, babacığı sayın müdürümüz ne hallere girer?.. Ah, ne çıkarcı adamdır o! Mason, yüzde yüz mason!.. "Ben şuyum, buyum..." diyor ama, ben onun Mason olduğunu ne zamandır anladım zaten: Tokalaşırken sadece iki parmağını uzatıyor. Düşünüyorum da; şimdi, şu anda genel levazım müdürü veya buna benzer bir makam sahibi olabilirdim pekâlâ. Neden olmasın?.. Öyleyse niçin 7. derece memurum? Neden?..

5 Aralık

Bütün sabah gazete okudum. İspanya'da pek tuhaf işler oluyor. Zihnim karıştı bunları okurken. Gazetelere bakılırsa, İspanya'da taht devrilmiş, devlet büyükleri, idareyi kime bırakacaklarına karar veremiyorlarmış, memlekette başkaldırmalar oluyormuş... Durumu garip buldum: Taht nasıl devriliyor? Bir Donna'yı tahta oturtmak isteyenler varmış... Bu olmaz! Taht kralın hakkıdır. Bir devlet kralsız olamaz. "Kral yok" diyorlarmış. Bu da doğru değil, kral vardır ama, kimbilir nerede, belki bir yerde gizleniyordur?.. Gizlenmesine de bütün bu karışıklıklar, Fransa gibi devletlerin tehlikesi veya başka kuşkular sebep oluyordur.

---

1) Asker ve sivil general rütbesinde olanlara verilen nişan.

8 Aralık

Daireye gitmeye hazırlanırken zihnim bazı düşüncelere ve birtakım nedenlere takıldı. Gitmedim. İspanya işleri bir türlü aklımdan çıkmıyordu: Gelişigüzel bir Donna'yı nasıl kraliçe yapabilirlerdi? Müsaade etmezlerdi buna; her şeyden önce İngiltere razı olmazdı. Ayrıca Avrupa'nın siyasi durumu da buna elverişli değil: Avusturya imparatoru var, bizim çar... Bütün bu olaylar beni öylesine sarstı, hırpaladı ki, elim hiçbir şey tutmadı bugün. Mavra bile, yemekte çok dalgın olduğumun farkına vardı. Gerçekten öyle; hatta dalgınlıkla iki tabağı yere fırlatmışım, ikisi de kırıldı tabii... Yemekten sonra dışarı çıkıp epey dolaştım ama, işe yarayacak bir şey sağlayamadım bu gezintiden. Dönünce yatağa girdim, yattığım yerde İspanya meselesini çözmeye çalıştım.

Yıl 2000, 43 Nisan

Bugün en büyük bayram günü! İspanya, kralına kavuşuyor. Bulunmuş kralları!.. Bu kral benim. Ve bunu ancak bugün öğrendim. Yani bu düşünce kafamda birdenbire şimşek gibi çaktı... Bir yandan da, benim şu 7. derece memurluk işinin nerden çıktığına şaşırıyorum. Ne saçma düşünce! İyi ki bu yüzden şimdiye kadar tımarhaneye tıkmadılar beni. Şimdi her şey önümde tabak gibi apaçık oldu... Eskiden bunlar sanki bir sise bürünmüş gibiydi. Bunun nedeni de, beynimizin kafatasında bulunduğunu sanmaktan ileri geliyor. Oysa ki durum bambaşka: Beynimizi Hazer Denizi tarafından esen rüzgâr getiriyor...

Her şeyden önce kimliğimi bizim Mavra'ya açıkladım. Kadın, karşısında İspanya kralını görünce korkudan ölecekti nerdeyse. Budalanın hakkı vardı, ömründe İspanya kralı görme-

mişti ki! Ama onu yatıştırdım, olanca alçakgönüllülüğümle korkmamasını; bazı günler kunduralarımı iyi temizlemediği halde kin tutmadığımı söyledim. Ne yapsın, karacahil zavallı... Korkusu da, İspanya krallarının hepsinin tıpatıp 2. Filip'e benzediğini düşünmesinden geliyor. Ama bir Mavra ile böyle yüksek konular üzerine fazla konuşamazdım elbette. Gene de, 2. Filip'le en ufak benzerliğim olmadığını, maiyetimde bir tek kara papaz bulunmadığını anlayabileceği bir dille açıkladım. Tabii daireye gitmedim. Canı cehenneme dairenin! Bir daha zor görürsünüz beni orada dostlarım, pis kâğıtlarınızı başkalarına kopya ettirin!

86 Ekimart, gündüzle gece arası...

Bugün idare memurumuz geldi: Üç haftadır daireye gelmiyormuşum... Gelmem için tebligat yaptı. Ama, hafta hesabı yanlış bir hesap. Yahudiler, hahamlarının yıkanma âdetlerine göre kurmuşlar bunu. Laf olsun diye kalktım, gittim daireye. Şube müdürü, ona selâm verip özür dilememi bekliyordu galiba. Onu ne çok kızgın, ne de fazla yumuşak bir halle süzdükten sonra tam bir kayıtsızlıkla yerime oturdum. Etrafımdaki bütün memur takımına bakarken düşündüm: "Şu anda aranızda kimin bulunduğunu bilseniz, kimbilir nasıl telaşa düşerdiniz!.." Şube müdürümüz de genel müdüre yaptığı gibi, iliklenerek önümde eğilecekti...

Özet çıkarmam için önüme bir yığın evrak sürdüler. Açmadım bile. Birkaç dakika sonra kalemde bir telaş başladı: Genel müdürün geleceğini haber verdiler. Gayretkeş memurların çoğu yarış edercesine karşılamaya koştular, ben yerimden bile kıpırdamadım. Müdür, kaleme girdiği zaman benden başka hepsi ceketleri, redingotları iliklenmiş, ayakta bekliyordu. Genel müdür kimmiş ki ona ayağa kalkacaktım!.. Genel

müdür değil mantar o, mantar; şişelerin ağzını kapattıkları mantar! Tam o sırada kâtip imzalamam için önüme bir kâğıt koydu. Güldüm içimden; evrakın bir ucuna, "Masa âmiri filanca..." diye yazmamı bekliyordu. Geçmiş günlerin imzası o!.. En başa, genel müdürün imzaladığı yere şahane bir "8. Ferdinand" kondurdum. Çevremizi saran saygılı sessizlik görülecek şeydi. Ama ben sadece hafif bir el işaretiyle,

– Rica ederim, fazla bağlılık gösterileri istemem... Dedim, koridora çıktım.

Kalemden doğruca genel müdürün lojmanına gittim. Kendisi evde olmadığı için, uşak beni içeri almak istemedi ama, ona öyle bir şey söyledim ki, herif olduğu yerde donakaldı. Ben de O'nun odasına doğruldum. Aynanın karşısında oturuyordu. Beni görünce yerinden fırladı, geriledi. İspanya kralı olduğumu söylemedim. Yalnız, hayalinde bile görmediği mutluluğun kendisini beklediğini, düşmanlarımızın bütün densizliğine rağmen birleşeceğimizi söyledim ve çıktım. Aah, ne hain yaratıklar şu kadınlar!.. Kadının ne olduğunu, kalbini kime adadığını ancak şimdi anladım. Bunu ilk anlayan benim galiba: Kadın şeytana âşıktır. Evet, şaka etmiyorum. Fizikçilerin hakkında yazdıklarının hepsi saçma, o sadece şeytanı sever. Bakın şimdi bile, parter locasında oturan şu fettan dişinin dürbününü göğsü nişanlarla donanmış şişkoya mı çevirdiğini sanıyorsunuz. Değil! Adamın arkasında durup sırıtan şeytana bakıyor o... İblis şimdi herifin frakının içine saklanmış, kadına parmağıyla işaretler yapıyor; kadını avlamış bile... Onundur artık! Herkesin nabzına göre şerbet veren, saray kapılarını aşındıran, kendilerini yurtsever diye satan, yüksek rütbeli, yüce ünvanlı babalar da sadece yağlı kuyruk peşinde... Evet, yağlı kuyruktan başka düşünceleri yoktur bu yurtseverlerin! Para için yalnız anasını babasını değil, Tanrısını bile satar bu çıkarcılar. Hırs boğmuştur onları; hırsın tohumu da küçük dilin altında, ufacık bir kesenin içinde, toplu iğne başı kadar minna-

cık bir kurttur. Gorohovaya sokağında oturan bir berber hazırlıyormuş bunu. Berberin adını da biliyordum ama, aklımdan çıktı. Bir ebeyle el ele vererek bütün dünyaya Müslümanlığı yaymaya çalışıyorlarmış. Hatta Fransa'da şimdi bile halkın büyük bir kısmı İslâm dinini kabul etmiş...

Belirsiz bir tarih. Gün de belli değil...

Kimliğimi açıklamadan Nevski caddesinde dolaştım. Tam o sırada arabası içinde Çar caddeden geçti. Gelen geçenler şapkalarını çıkararak hakanımızı selâmladılar. Ben de aynı şeyi yaptım ama, İspanya kralı olduğumu sezdirmedim. Gerçeği uluorta açıklamayı yakışıksız buldum. Çünkü ilkin saraya takdim edilmem gerekiyordu. Bunu şimdiye kadar yapamayışım da milli İspanya kıyafetim olmayışından geliyor. Harmaniyeye benzer bir şey uydurabilsem... Terziye ısmarlayacaktım ama, hepsi eşek bunların, işe boşveriyorlar! Herkes işin kolayına bakıyor; bunlar da sokaklara dökülmüş, kaldırım mühendisliği yapıyor. Sonra aklıma geldi: Topu topu iki kere giydiğim yepyeni bir resmi redingotum vardı. "Onu bozup bir harmaniye uydurayım bari," dedim. Ama namussuz kumaş bozucularına verip rezil etmelerine gönlüm razı olmadı, kendim diktim. Kimse görmesin diye odamı kilitledim, redingotun şurasını burasını makaslaya makaslaya gereken biçime soktum.

Tarihi hatırlamıyorum. Ayı yoktu, şeytanın içinden çıkamayacağı bir şey vardı...

Harmaniyem hazır. Giydiğim zaman odaya giren Mavra çığlığı bastı. Her şeyim hazır olduğu halde saraya gitmeye bir türlü karar veremiyorum: İspanya'yı temsil eden heyet hâlâ gelmedi. Maiyetim olmadan, tek başıma nasıl giderim; haysiyetimi düşüremem doğrusu! Gelirler nasıl olsa...

Ayın 17'si

Heyetimizin bu kadar gecikmesine şaşıyorum. Onları gelmekten alıkoyan ne olabilir acaba?.. Bu da mı Fransa'nın işi yoksa?.. Evet evet, en aksi devlet budur. Postaya gittim, İspanya'dan heyetin gelip gelmediğini sordum. Müdür ahmağın biri, hiçbir şeyden haberi yokmuş. "İspanya heyeti de ne? dedi. Gelmedi böyle biri... Oraya mektup yollamak istiyorsanız tarifesine göre pullar göndeririz." Canı cehenneme, senin de mektubunun da!.. Saçmalığa bak; mektup yazacakmışım!.. Mektubu eczacılar yazar, ama onlar da ilkin dillerini sirkeye batırır. Böyle yapmasalar, suratlarını çiban basar...

Madrid, Şubat'ın 30'u

İşte İspanya'dayım. Öyle çabuk oldu ki bu, hâlâ kendime gelemedim.

Bu sabah İspanya'dan heyet geldi, hep birlikte arabaya bindik. Yalnız tuhafıma giden şey; arabamızın inanılmaz derecede hızlı gitmesi... Yarım saat içinde İspanya sınırına vardık. Gerçi bu zamanda Avrupa demiryollarıyla vapurları son dere-

ce hızlı işliyor ya!.. Garip memleket şu İspanya! Sarayda, ilk girdiğimiz odada başları tıraşlı bir insan kalabalığı gördüm. Bunların İspanya asilleriyle şanlı askerler olduğunu hemen anladım. İspanya'da saçları kökünden kazıtmak âdettir. Yalnız başvekilin durumu tuhafıma gitti: Kolumdan tuttuğu gibi daracık bir odaya soktu beni:

– Otur şuraya, dedi. Hem "Kral Ferdinand'ım falan demeye kalkma, hakkından gelirim yoksa!"

Yaptıklarının sadece bir deneme olduğunu bildiğim için, teklifini kabul etmediğim yolunda cevap verdim. O anda başvekil sırtıma ardı ardına iki sopa indirdi. Canım yandığı halde ses çıkarmadım. Yüksek pâye verilen şövalyelere böyle davranıldığını hatırladım. İspanya'da hâlâ şövalye gelenekleri vardır.

Tek başıma kalınca devlet işleriyle meşgul olmayı düşündüm. Birden Çin'le İspanya'nın aynı toprak parçası olduğu, bazı cahillerin bilgisizliği yüzünden şimdi bile iki ayrı memleket sayıldığı aklıma geldi... Bunun için herkese duyuruyorum: Kâğıda "İspanya" yazarsınız, üstüne "Çin" kelimesi çıkacaktır.

Beni en çok meraka düşüren, yarın bizi bekleyen önemli olay. Yarın sabah saat yedide garip bir tabiat olayı ile karşılaşacağız: Yeryüzümüz Ay'a bindirecek... Ünlü İngiliz kimyacısı Wellington da kaydetmişti bunu. İtiraf ederim, ayın narin, dayanıksız yapısını düşündükçe sonucu fena halde merak ediyorum. Ay genel olarak Hamburg'da yapılır, hem yapılışı da çok kötüdür... İngiltere'nin bu konuyla neden ilgilenmediğine şaşarım. Zaten Ay'ı yapan, Ay hakkında en ufak bilgisi olmayan, aptal, üstelik topal bir fıçıcıdır. Üstündeki ziftli halata zeytinyağı sürdükleri için, yeryüzünün her yanı bu kadar pis kokuyor... Öte yandan bu derece nazik, ince yapılı Ay, insanların orada barınması için elverişli değildir, sadece burunları yerleşebilir Ay'a... Zaten bu yüzden Ay'da bulunan burunlarımızı göremeyiz. Şimdi Ay'ın yeryüzümüz gibi ağır bir nesne altın-

da kalmasıyla burunlarımızın nasıl pestil haline geleceğini düşündüm ve kuşkulandım doğrusu. Çorabımı, kunduralarımı giyerek doğru toplantı salonuna gittim. Polis kuvvetlerine yeryüzünün Ay'ın üstüne oturmasını önlemeleri için emir verecektim. Toplantı salonunda gene kafaları tıraşlı bir sürü soylu kişiyle karşılaştım.

– Baylar! dedim. Ay tehlikededir: Yeryüzüne bindirecek... Kurtaralım Ay'ı!

Bunu söyler söylemez zeki, anlayışlı İspanya soyluları emrimi yerine getirmek için hep birden öne atıldılar. Bazıları Ay'ı korumak maksadıyla duvara tırmanmaya başladılar. Ama tam o sırada salona başvekil girdi; herkes kaçıştı... Kral olduğum için orada tek başıma kaldım. Acayip başvekil sırtıma sopa indire indire beni odama soktu. İspanya'nın milli gelenekleri pek şiddetli doğrusu!

Şubat'tan sonra gelen aynı yılın Ocak ayı.

Hâlâ, İspanya'nın nasıl bir yer olduğunu anlayamadım-dersem inanın bana! Buradaki gibi milli gelenek ve saray etiketi hiçbir yerde görülmemiştir. Anlamıyorum; hiç ama, hiçbir şey anlamıyorum!.. Bugün rahip olmak istemediğimi bağıra çağıra söylediğim halde benim de kafamı kazıdılar. Hele başıma damla damla buzlu su akıtmaya başladıkları zaman ne hale geldiğimi anlatamam! Bu çeşit işkenceyi ömrümde duymamıştım. Çıldıracak gibi oldum, güç tuttular beni. Bu acayip âdetin de anlamını anlamadım. Ahmakça, hunharca bir gelenek! Bunu şimdiye kadar kaldırmayan kralların akılsızlığına şaşarım. Başka bir ihtimal düşündüm: Sakın engizisyon kuruluna düşmüş olmayayım... Başvekil sandığım adam da Büyük Engizisyoncu belki?.. Yalnız anlamadığım nokta; bir krala na-

sıl, ne cesaretle engizisyon işkencesi yapabilirler!.. Gerçi bu işde Fransa'nın, özellikle Polinyak'ın parmağı varsa her şey beklenir... Aah, ne namussuz o Polinyak! Beni yoketmeyi kafasına sokmuş bir kere, peşimi bırakmaz artık. Ama senin de İngilizlerin kuklası olduğunu bilmiyor değilim dostum. İngiliz, büyük siyasetçi, her taşın altından çıkar. Boşuna dememişler: "İngiltere enfiye çekince Fransa hapşırır..." diye.

Ayın 25'i

Büyük Engizisyoncu bugün gene geldi. Adımlarının sesini duyar duymaz sandalyenin altına girdim. Beni görmeyince çağırmaya başladı. İlkin,

– Poprişçev! diye seslendi.

Ses çıkarmadım. Arkasından,

– Aksenti İvanov!.. 7. derece memur!.. Soylu kişi!..

Benden ses çıkmayınca bu defa,

– İspanya kralı 8. Ferdinand! diye olanca sesiyle haykırdı.

Kafamı uzatacak oldum ama, sonra "Yağma yok, çürük tahtaya basmam ben... Gene başıma soğuk su dökmeye başlarsın..." deyip vazgeçtim. Gelgelelim canavar gördü beni, elindeki sopa ile sandalyenin altından kovaladı. Lanet olası değnek de canımı öyle yakıyor ki!.. Ama benim bir buluşum var: Bütün horozların birer İspanya'sı var; bunu kuyruklarındaki tüylerin arasında saklarlar... Büyük Engizisyoncu hışımla odamdan çıkarken beni cezalandırmakla tehdit etti. Ama elinden bir şey gelmediğini bildiğim için öfkesine aldırmadım. Onun İngilizlerin elinde âletten başka bir şey olmadığını biliyordum zaten.

Artık dayanacak halim kalmadı. Tanrım! Neler yapıyorlar bu adamlar bana!.. Duymuyor, görmüyor, dinlemek istemiyorlar beni. Ne yaptım onlara?.. Neden eziyet ediyor, benim gibi zavallıdan ne istiyorlar, ne verebilirim onlara? Hiçbir şeyim yok... Bittim artık dayanamayacağım... İşkencelerinden başım ateşler içinde yanıyor, her şey dönüyor gözlerimin önünde... Yok mu beni buradan kurtaracak biri?.. Bir troika; yıldırım gibi atlar koşulu bir troika gelsin!.. Babayiğit bir arabacı sürsün aslanlarını, şıngır şıngır ötsün çıngıraklar... Uçursunlar beni bu cehennem dünyasından... Uzağa, çok uzağa... Hiçbir şey göremeyeceğim, duyamayacağım bir yere... İşte gökteki bulutlar kabarıp dönmeye başladı önümde, uzaktan bir yıldız parladı. Ormanların loşluğu, ayın donuk ışığı gözümün önünden kaydıkça kayıyor... Ayaklarımın altında mavi bir sis şeridi yayıldı... Havada gerilen bir telin vınlamasını duyuyorum. Bir yanımda deniz, öbür yanımda İtalya. İşte Rus köylerinin karanlık evleri belirdi. Oracıkta bir karaltı halinde gördüğüm küçük ev benim evim mi yoksa?.. Pencerenin önünde oturan kadın anam olmasın?.. Anacığım, kurtar zavallı oğlunu! Ağrıyan başına bir damla gözyaşı akıt, ne olur! Gör, nasıl hırpalıyorlar evladını bağrına bas mutsuz öksüzünü. Yok onun yeri bu dünyada artık, insanlar âleminden attılar onu... Bari sen acı hasta oğluna anacığım!

Şey... Haberiniz var mı? Cezayir Beyinin burnunun altında kocaman bir ben varmış!..

PALTO

PALTO

Asker olsun, sivil olsun; daire ve büroların başında bulunanların hepsi makamları adına fazlasıyla alıngan olur. Bu yüzden ben de sözünü edeceğim dairenin adını açıklamamayı daha uygun buldum. Zaten bu zamanda herkes kişiliğine yöneltilmiş hakareti bütün topluma tecavüz sayıyor. Daha geçenlerde duydum: Adını hatırlayamadığım bir kentin, yüzbaşılardan emniyet âmiri, üst makama uzun bir dilekçeyle başvurmuş. Münasebetsiz bazı kimselerin, devletin kanunlarını hiçe sayarak onun kutsal mesleğiyle eğlendiklerinden acı acı şikâyet etmiş, delil olarak da dilekçesinin ekinde kalınca bir kitap göndermiş. Romanın her on sayfasında bir yüzbaşılıktan gelme bir emniyet âmirinden bahsediliyor; yazar onu okuyuculara daima körkütük sarhoş gezen bir ayyaş olarak tanıtıyormuş. Onun için biz de ne olur ne olmaz, hikâyemizde sözü geçen müesseseyi sadece "bir daire" diye anacağız.

İşte bu dairede bir memur vardı. Alımlı, göze çarpan bir adam değildi; tam tersine, kısa boylu, hafifçe çopur, saçları kızıla çalıyordu. Gözleri de biraz bozuktu galiba... Saçları, alnına doğru seyrekleşmişti; yanaklarının iki yanında birer derin çizgi, ince kırışıklar vardı. Yüzünde Petersburg iklimiyle, memur hastalığı sayılan hemoroid'in verdiği sarılık vardı. Rütbesine gelince; (bizde malûm, birisinden söz açınca her şeyden önce memuriyet derecesiyle makam belirtilir.) Hikâyemizin

kahramanı yıllanmış bir 7. derece memurdu; ağzı var dili yok, kalem arkadaşlarının alay ve nüktelerini karşılıksız bırakan bir adamcağızdı. Soyadı Başmaçnikov'du. Başmak'dan[1] geldiği belliydi ama, ne zaman, neden alındığı bizce bilinmiyor; bunu belki de kendisi de bilmiyordu. Babası, dedesi, hatta kayınbiraderi bile bildiğimiz kundura giyer, ancak yılda birkaç defa tabanlarını değiştirirlerdi.

Memur Başmaçnikov'un adı Akaki Akakiyeviç'ti. Belki okuyucular bunu biraz tuhaf ve uydurma bulurlar ama, kesinlikle söylenebilir ki, bu ad sahibine garipliğiyle dikkati çekmek için değil, başka bir isim koymak imkânı olmadığından verilmişti. Böylece Başmaçnikov ailesinin yeni doğan çocuğuna babasının adı Akaki takıldı; o da büyüdükten sonra Akaki Akakiyeviç diye anılmaya başladı. Baba adının takılmasının sebebi şuydu:

Akaki Akakiyeviç, hatırımda yanlış kalmadıysa, 23 Mart'ta, gece yarısına doğru dünyaya gelmişti. Memur karısı, çok iyi bir kadın olan annesi henüz lohusa yatağında oğlunu usulünce vaftiz etmeye hazırlandı. Yatağının sağında çocuğun vaftiz babası, senato kalemlerinden birinde masa âmiri baba adam İvan İvanoviç Yaroşkin'le vaftiz annesi komiser karısı, gerçekten erdemli bir kadın Anna Semyonovna Belobrüşkina yer almıştı.

Lohusaya, vaftiz günü anılan üç azizin adlarını sundular. Bunlardan birini seçmesi gerekiyordu: Moki, Sossi veya çilekeş Havdazat... Üçü de birbirinden biçimsizdi... Kadıncağızın gönlünü yapmak için bu defa takvimi gelişigüzel açtılar, gene üç isim çıktı: Dula, Trifili ve Varahasi... Genç anne bunları da beğenmedi...

– Ne biçim adlar bunlar, ömrümde duymadım!.. Bari

1) O dönem Rusya'da "başmak" denilen pabuçlar adi cins kunduralardı. Daha çok fakir halk ve esnaf arasında kullanılırdı.

Varadot veya Varup olsaydı... diye söylendi.

Takvimin başka bir yaprağında Pavsikaki ile Vahtisi çıktı.

– Ne yapalım, dedi kadın. Kaderi kötü çocuğun... Babasının adını koyalım bari: O da Akaki olsun.

Küçük Akaki suya daldırılırken, ömrü boyunca 7. derece memur kalacağını anlamış gibi, yüzünü ekşiterek acı acı ağladı. Böylece okuyuculara bütün ayrıntılarıyla anlattığımız ad konusu da çözümlenmiş oldu.

Akaki Akakiyeviç'in daireye ne zaman, kimin yardımıyla girdiğini kimse hatırlamıyordu. Kimbilir kaç müdür, kaç çeşit âmir değiştiği halde o, hep aynı yerde, aynı görevde, kalemdeki işindeydi. Oradakiler, sırtında resmi redingotu, dazlak kafasıyla dünyaya geldiğini söyleyerek takılıp dururlardı ona...

Akaki Akakiyeviç'i dairede kimse saymazdı. Koridordan geçerken odacılar bile ayağa kalkmaz havada uçan sinek kadar önem vermezlerdi. Büyükler ona karşı soğuk bir sertlikle davranmayı âdet edinmişlerdi. Masa âmiri yardımcıları kâğıdı verirken Akaki Akakiyeviç'le, "Lütfen temize çeker misiniz?" ya da, resmi dille, "Meraklı bir iş; ilgilenir misiniz?" demeye lüzum görmez, evrak dosyalarını adamcağızın burnuna sokar, geçerken masasına itiverirlerdi. O da, işi getirenin kim olduğuna, ona iş buyuracak yeterlikte olup olmadığına bakmadan, gelen kâğıtları sıraya koyar, harıl harıl çalışırdı.

Akaki Akakiyeviç kalemdeki genç memurlar için tükenmez bir eğlence kaynağıydı. Adamcağızla ev sahibesi yetmişlik kocakarıya dair yavan nüktelerle dolu hikâyeler uyduruluyor, kadının onu dövdüğü, yakında evlenecekleri balonları uçuruluyorlardı. Eğlenceleri arasında, kâğıt parçalarını ufalayıp, "Kar yağıyor!.." diye başına serpmek de vardı.

Akaki Akakiyeviç karşısında kimse yokmuş, yapılanlar ona değilmiş gibi ses çıkarmıyor, kılı kıpırdamıyordu; sinirlenip ya da heyecanlanıp yazıda en ufak hata yaptığı yoktu! Ancak münasebetsiz şakacılardan biri dirseğine vurarak yazması-

na engel olunca yavaştan,

– Bırakın canım... Ne diye uğraşıyorsunuz benimle?.. Diye mırıldanırdı.

Ne sözlerinde, ne sesinde bir özellik olmadığı halde insanda garip, yakıcı bir acıma duygusu uyandırırdı. Bir kere daireye yeni giren genç bir memur, öbürlerine uyarak Akaki Akakiyeviç'e takıldı. Fakat birden durdu: Bıçak saplanmış gibi içini bir şey yaktı, gözünde her şey bir anda değişti. Kalemde tanıştığı seçkin saydığı gençlerden soğudu, garip bir kuvvet onu o çevreden çekti. Uzun zaman, en neşeli dakikalarında bile gözünün önüne birdenbire ufak tefek, alnı açık, sırtı kamburlaşmış, yaşlı memur geliyor, içe işleyen, "Bırakın beni, niye uğraşıyorsunuz benimle..." deyişi kulağında çınlıyordu. "Sizin kardeşinizim ben..." anlamı vardı bu sözlerde... Aydın geçinen soylu adamların yaldızları altından sırıtan insafsızlık, hunharlığa varan kabalık, genç memuru sonraları da kaç kereler düşündürdü, ürpertti.

Akaki Akakiyeviç gibi kendini işe veren adam az bulunurdu. Onun hakkında, "Gayretli çalışıyor" demek azdı; bütün varlığıyla, aşk ve şevkle çalışırdı. Çeşitli evrakı kopya etmek Akaki Akakiyeviç'i başka bir âleme götürürdü. Ne kadar zevk duyduğu yüzünden belliydi; sevdiği harfler vardı, onları yazarken gösterdiği özen görülecek gibiydi! Yüzüne bir gülümseme yayılır, göz kırpar, yardım etmek ister gibi dudaklarını oynatırdı. Yazdığı harfleri yüzünün ifadesinden seçmek mümkündü. Akaki Akakiyeviç çabasına göre ödüllendirilse, bir değil, birkaç derece terfi edebilirdi. Ama kalemdeki nüktecilerin dediği gibi, Akaki Akakiyeviç'in mükâfatı, "Kemerine bir toka, beline hemoroid hastalığı..."[1] olmuştu. Gerçi büsbütün unutulduğu da söylenemezdi. Daireye gelen iyi yürekli genel müdürlerden biri, Akaki Akakiyeviç'in uzun hizmet yıllarına karşılık.

1) Kafiyeli bir tekerleme.

evrak kopyacılığı gibi silik bir görevden alınarak biraz daha önemli bir işe verilmesini emretmişti. Hoş yeni işi de pek önemli değildi: Çalıştığı daireden bazı evrak başka makamlara gönderilirken yanına birkaç satırlık basmakalıp bir mektup eklenecekti. Akaki Akakiyeviç kanter içinde kaldı, alnını ovuşturdu durdu. Sonunda,

– Kopya edilecek bir şey varsa verin; daha iyi başarırım ben... dedi.

O günden sonra onu sevdiği işle başbaşa bıraktılar. Akaki Akakiyeviç'in çalışma dışında ne bir gayesi, ne de merakı vardı; dış görünüşüne, kıyafetine de önem vermezdi. Redingot'u koyu yeşilden tahiniye dönmüştü. Yakası dar, incecikti; uzun olmayan boynu, sokak satıcılarının tablalarındaki alçıdan oyuncak kedi boyunlarına benziyordu... Redingotunun bir yerine daima bir ot sapı, ya da iplik gibi bir şey yapışırdı. Mahallenin sokaklarından yürürken bir pencereden bir şey atılacak olsa, Akaki Akakiyeviç çağırılmış gibi ille oraya yetişir, caddeye şapkasının tepesinde kavun, karpuz çekirdeği gibi nesnelerle çıkardı. Daireye gidip gelirken bir defacık bile dışarda olanlarla ilgilenmemiş, keskin bakışlı genç memurlar gibi karşı kaldırımda pantalonunun subyesinin koptuğundan habersiz yürüyen adamın haline kıs kıs gülmemişti. Önüne bakarak yürürken gözünün önünde, o gün eline geçecek iş kâğıdının düzgün, okunaklı yazılmış satırlarından başka bir şey yoktu. Ancak arada bir, kimbilir nerden çıkıveren bir beygirin kafası birdenbire omuzuna kadar sokulup yanağına hızla solur, o anda Akaki Akakiyeviç de sevgili evrak dosyalarının önünde değil, sokak ortasında bulunduğunun farkına varırdı.

Eve gelir gelmez hemen sofraya oturur, aceleyle lahana çorbasıyla bir parça soğanlı eti, tadını tuzunu anlamadan, tabağın içine düşen sinek ve buna benzer katıkla midesinde bir şişkinlik hissedene kadar yerdi. Midesinin şişmesinden doyduğunu anlar, masadan kalkardı. Sofra kaldırıldıktan sonra Aka-

ki Akakiyeviç hokkasıyla kalemini çıkarıp, eve getirdiği yazının başına geçerdi. İşi olmadığı günler sırf kendi zevki için; üslûp güzelliğinden değil de, önemli veya yeni birisine yazıldığı için dikkatini çekerek hoşuna giden bir iş kâğıdını özene bezene kopya ederdi.

Gün sona erince Petersburg'un kurşuni göğü büsbütün solup koyulaşırken memur milleti, bütçeleriyle zevklerine göre karınlarınıdoyurduktan, bürolarında kalem oynatmanın, şubeden şubeye koşuşmanın, kendinin ve başkalarının işiyle didinmenin yorgunluğunu attıktan sonra günün kalan saatleri için bir eğlence ararlar. Zevk sahibi, hareketli kimseler soluğu tiyatroda alır; hovardalar caddelerde piyasaya çıkar. Bazıları, çevrelerinin başyıldızı olan kaşı gözü yerinde bir kızcağıza kur yapmak hevesiyle danslı toplantıya giderler. Kimi de – en çok da buna rastlanır – üçüncü, dördüncü katlarda; iki odalı küçük bir antre veya sadece bir mutfak olan minnacık dairelerde oturan kendi gibi memur arkadaşlarına gece oturmasına giderler. Evler küçük olduğu halde, hapsinde sahibinin kudretine göre; gezmeden, çeşitli eğlencelerden fedakârlıklar yaparak sağlanmış, modaya uygun bir lamba, avize veya başka bir süs eşyası bulunur. Genellikle oyun masası çevresinde toplanılır, peksimetle çay içilir. Kâğıt dağıtanlar uzun çubuklarını tüttürüp Rus halkının pek düşkün olduğu yüksek sosyeteye ait dedikodular anlatırlar. Laflar kıtlaşınca, bir erin komutanına Falkonet'in heykelindeki atın kuyruğunun kesilişini nasıl haber verdiğine dair bayatlamış hikâyeyi tekrarlarlar.

Kısacası, herkes bir eğlenceye koşarken sadece Akaki Akakiyeviç hiçbir yere gitmezdi. Hiç kimse onu bir toplantıda gördüğünü söyleyemezdi. Yazıyla doyasıya oyalandıktan sonra yatmaya giderdi. Yattığı yerde, ertesi gün nasıl çalışacağını, Tanrının onu acaba ne gibi bir işle sevindireceğini düşünürken dudaklarına mutlu bir gülümseme yayılırdı. Yıllığına dört yüz ruble alan, kaderinden son derece memnun olan adamın

sakin hayatı belki son günlerine kadar hep böyle geçecekti. Ne var ki, yalnız 7. değil, bütün derecedeki memur ve müşavirlerin; ne kimsenin onlara, ne de onların birisine bir şey danışmadığı halde, başlarına türlü belalar gelir.

Petersburg'ta, yılda dört yüz ruble ve daha az alanların pek yaman bir düşmanı vardır. Bu düşman, "sağlam" dedikleri, aslında insanın iflahını kesen Kuzey soğuğundan başkası değildir. Sabahları sekizle dokuz arasında, caddeler işe gidenlerle dolunca kâfir, yürüyenlerin burnuna öyle fiskeler indirmeye başlar ki, zavallı memurcuklar burunlarını nereye saklayacaklarını bilemezler. Kodamanların bile soğuktan alınları uyuşup gözleri yaşarırken küçükler ne yapsınlar! İncecik paltolarına[1] sarınarak evle daire arasındaki yolu olanca hızlarıyla geçtikten sonra soluğu dairenin vestiyerinde alırlar. Orada, iliklerine kadar donmuş bir halde ayaklarını yere vurarak, tepinerek kafalarını çalışabilecek duruma getirmeye çabalarlar...

Akaki Akakiyeviç bir zamandan beri, ne kadar hızlı yürüse, daireye ne kadar çabuk gelse, sırtıyla omuzlarının haşlanmış gibi sızladığını duyuyordu. Sonunda, bunun olsa olsa hayli eskimiş paltosundan olabileceğini düşündü. Bir gün daire dönüşü paltoyu iyice gözden geçirdi. Korktuğuna uğradı; paltonun iki üç yerinde, tam omuzlarıyla sırt kısmında kumaş tülbent gibi incelmiş, astarı âdeta erimişti... Şunu da söyleyelim ki, Akaki Akakiyeviç'in paltosu da memurlar arasında alay konusuydu. Ona palto adını vermeyi bile çok görüyor, "Akaki Akakiyeviç'in sabahlığı" diyorlardı. Paltonun görünüşü gerçekten tuhaftı; yıllardır örselenmiş yerlerin tamiri için gereken kumaş paltonun yakasından kırpıla kırpıla yaka şerit haline gelmişti. Yamalar terzinin ustalığını göstermekten uzaktı,

1) Eski Rusya'da bütün devlet dairelerinde resmi kıyafet zorunluydu. Paltolar asker kaputlarına benzediği için, onlara bazen "kaput" denirdi.

bütün çirkinliğiyle sırıtıyordu.

Paltosunun halini gören Akaki Akakiyeviç onu terzi Petroviç'e götürmeye karar verdi. Petroviç'in yüzü çiçek bozuğuydu: Bir apartmanın arka merdiveninin dördüncü katında oturur, gözlerinden biri sakat olduğu halde, memur ve başka müşterilerin frak, pantalon v.s. giyim eşyasının tamirini epey ustalıkla yapardı. Tabii ayık olduğu, aklı başka şeylere gitmediği zaman becerirdi bunları. Belki bir terzinin bu kadar uzun boylu sözünü etmeye değmez diyeceksiniz; ama bizde hikâyelerde sözü geçen bütün kişilerin karakterine değinmek âdet olmuşken biz de Petroviç'i geçemeyiz tabii...

Petroviç bir derebeyinin kölesiyken kısaca Grigori diye anılırdı. Azat edildikten ve bayram günleri meyhanelere uğramaya başladıktan sonra adı "Petroviç"e döndü. İlkin yalnız büyük bayramlarda içiyordu; sonraları takvimde ne kadar dini bayram varsa hiçbirini kaçırmaz oldu, bu bakımdan dedelerinin geleneklerine sadıktı. Karısına "serbest kadın", "Alman" derdi... Karısının lafı geçmişken onun için de iki söz söyleyelim. (Yazık ki bu hatun hakkında bilgimiz pek az). Petroviç'in karısı başına eşarp sarmaz, başlık giyerdi. Güzellikten yana fakirceydi; sokakta muhafız erlerinden biri şatafatlı başlığına aldanıp yüzüne bakacak olursa bıyığını titreterek acayip bir homurtu ile uzaklaşırdı.

Akaki Akakiyeviç'in tırmandığı merdiven, Petersburg'taki bütün apartmanların arka merdivenleri gibiydi; kirli basamakları oraya buraya dökülmüş bulaşık suyundan ıslaktı, havada insanın genzini yakan keskin bir amonyak kokusu vardı. Akaki Akakiyeviç yukarı çıkarken bir yandan da Petroviç'in paltosunun tamiri için ne isteyebileceğini kestirmeye çalışıyordu. İki rubleden fazla vermemek kararındaydı. Petroviç'in kapısı açıktı. Mutfakta balık kızartan ev sahibi ortalığı iyice kokutmuş, havayı saran duman içinde duvarlarda gezinen hamam böcekleri bile görünmez olmuştu. Kadın işine dalmış ge-

lenin farkına varmamıştı. Akaki Akakiyeviç usulca Petroviç'in çalıştığı odaya girdi.

Terzi geniş, boyasız bir tahta masanın üstünde, terzilerin âdetine göre yalınayak, alaturka bağdaş kurarak oturuyordu. Akaki Akakiyeviç'in gözü her zamanki gibi Petroviç'in ayaklarının birindeki eğri büğrü başparmağa takıldı. Kaplumbağa kafasındaki kabuğu andıran biçimsiz, kalın bir tırnak vardı bu parmakta...

Petroviç'in boynunda bir çile teyel asılıydı; kucağına onarmakta olduğu hırpani bir elbise yaymıştı. Bir iki dakikadır iğneye ipliği geçirmeye uğraşırken,

– Geçmiyor hınzır... Bitirdi beni namussuz... Karanlık bir yandan... diye söylenip duruyordu.

Akaki Akakiyeviç, Petroviç'in ters bir zamanına rastladığına üzüldü. Siparişlerini Petroviç'in çakırkeyif olduğu, karısının deyimiyle, "gözü bozuk iblisin zıkkımlandığı zaman" vermeyi tercih ederdi. O halinde Petroviç pek uysaldı; her söze gelir, kandilli selâmlar çakarak teşekkürlerini yağdırırdı. Gerçi sonraları karısı işe karışıp, kocasının sarhoş haliyle kestiği parayı az bulur, sızlanırdı. O zaman da ufak bir bahşiş meseleyi hallederdi.

Bu defa Petroviç ayıktı galiba, çünkü aksiliği üstündeydi. Söz ağzından dirhemle çıkıyordu; kimbilir ne isteyecekti şuncağız işe!.. Akaki Akakiyeviç bir an vazgeçip yavaşça sıvışmayı düşündü ama, geç kaldı. Petroviç sağlam gözünü kırpıştırarak yakaladı onu. İçeri girdi.

– Merhaba Petroviç!

– Merhaba beyefendi; diye karşılık verdi terzi. Kaçamak bir bakışla Akaki Akakiyeviç'in elindeki pakete baktı.

– Ben sana... yani Petroviç... Şey, demek istiyorum...

Şunu söyleyelim ki, Akaki Akakiyeviç konuşurken en çok zarf, öntakı ve bir sürü hiçbir anlam taşımayan kelimeler kullanırdı. Hele sıkılıp güç duruma düştü mü cümlenin sonunu

getirmeden bırakır, bir şeyler gevelemeye başlardı. "Hani şey... yani..." lerle söze başlayıp, arkasını getirmeyince asıl konuyu, unuttuğu da olurdu.

Petroviç biricik gözüyle müşterisinin sırtındaki redingotu yakasından başlayarak kollarıyla sırtına, beldeki kıvrımlarıyla düğme iliklerine kadar inceledi. Elinden çıktığı için neresinde ne gibi eksikler olabileceğini bir bakışta keşfederdi. Ama bir şey göremedi. Sonunda,

– Nedir o getirdiğiniz? diye sormak zorunda kaldı.

Akaki Akakiyeviç yutkundu:

– İşte dediğim gibi Petroviç... Paltom yani... Kumaşı falan gördüğün gibi sağlam... Biraz tozlanmış hani... Bu yüzden eskimiş gibi görünüyor; yoksa şey... İşte şurası, sırtımda... Bir de şu omuzumda... Bunda da... Açılmış biraz da... Hepsi o kadar. Uzun boylu işi yok, değil mi Petroviç?

Petroviç cevap yerine paltoyu aldı, önce masaya yaydı, uzun bir incelemeden geçirdi, başını salladı. Sonra elini pencerenin iki camının arasına uzatarak enfiye kutusunu aldı. Kutunun kapağında bir general resmi vardı. Yalnız resimdeki yüz, vaktiyle parmakla delindiği için üzerine dörtköşe bir kâğıt yapıştırılmıştı, generalin yüzü belli değildi. Petroviç enfiyeyi çektikten sonra paltoyu bu sefer parmaklarında gererek ışığa tuttu, yeniden başını salladı, daha sonra astarı dışa çevirerek baktı, gene başını salladı. Eli tekrar enfiye kutusuna gitti. Burnunu doldurduktan sonra generalin kâğıtlanmış yüzüne parmağını bastırarak kutuyu kapadı, yerine koydu.

– Tamire gelmez artık; kötü gardrop... diye kesti.

Akaki Akakiyeviç'in yüreği cızz etti. Çocuksu, yalvaran bir sesle,

– Neden olmasın Petroviç? dedi. Sadece omuz kısmı biraz açılmış... Sen uygun bir parça falan bulur yamarsın canım.

– Parça buluruz, dedi Petroviç. İş parçada olsa... Ama dikiş tutmaz artık, malzeme çürük... İğneyi batırırken ayrılıve-

rir.

– Dağılsın; sen de oraya başka bir yama tuttur:

– Nereye ekleyeceksin, tutmaz ki; çok eskimiş beyim. Kumaşın adı kalmış. "Püf" desen dağılacak.

– O kadar da değil canım... Bir şeyler yapıver!.. Olmaz ki... diye gevelemeye devam etti, Akaki Akakiyeviç. Ama Petroviç'in iş konusunda şakası yoktu. Kesin bir halle,

– Yoo. Yapılacak bir şey yok, dedi. İşi bitmiş bunun. Siz kışın, acı soğuklar bastırınca kesip kesip dolak yapın bundan, çoraptan daha iyi satılır. Almanlar ceplerini doldurmak için icat ettiler çorapları... (Petroviç, Almanlara taş atmak fırsatını hiç kaçırmazdı) Paltonuza gelince, dediğim gibi, yenisini yapmaktan başka çare yok.

"Yeni" kelimesini duyan Akaki Akakiyeviç'in gözleri kararadı, odada ne varsa önünde dönüverdi bir kere... Açık seçik gördüğü yalnız Petroviç'in enfiye kutusunun kapağındaki generalin yamalı suratıydı. Düşte gibi,

– Nasıl yenisi?.. O kadar param yok ki... diye kekeledi.

– Evet, yeni bir palto yaptıracaksınız.

Petroviç'in sesinde merhametsiz bir kayıtsızlık vardı.

– Peki, öyle olursa... Yani onun şeyi filan gibi...

– Kaça çıkar yani; onu mu soruyorsunuz?

– Evet...

– Üç elliliği geçer.

Petroviç dudaklarını anlamlı bir şekilde kıstı ve sustu. Karşısındakine ansızın tepeden indirmeye bayılırdı. Afallamış bir suratı yan gözle seyrederken büyük zevk duyardı.

– Yüz elli ruble yani!.. Bir palto için... Diye çığlığı bastı zavallı Akaki Akakiyeviç. (Sesi aslında çok hafifti, belki ömründe ilk olarak bağırıyordu öyle).

– Tabii efendim. Hem paltosuna göre: Yakaya samur, ipek astarlı kukuleta koyarsınız iki yüzü de bulur.

Petroviç'in şatafatlara dair ayrıntılarını duymamaya çalı-

şan Akaki Akakiyeviç hep o yalvaran sesle,

– Aman sen bilirsin Petroviç, yapıver bir şey yani... Daha bir süre dayansın bari! dedi.

– Elimden gelmez beyim. İşe de, paraya da yazık olur.

Akaki Akakiyeviç cevabı aldıktan sonra tepesine balyoz yemiş gibi çıkıp gitti. Petroviç olduğu yerde, dudaklarındaki anlamlı kısılışla gidenin arkasından baktı. Elindeki dikişi bile unuttu. Memnundu, hem kendisinin, hem mesleğinin şerefini korumuştu!

Sokağa fırlayan Akaki Akakiyeviç âdeta serseme döndü. "Şu işe bak... Böyle olacağı aklıma gelir miydi?.." diyordu kendi kendine. Biraz sustuktan sonra, "demek öyle... Sonunda bu da başıma geldi... Her şey aklıma gelirdi ama, paltomun bu hale gelmesi, pes yani!.." diye mırıldandı, içini çekti.

Farkına varmadan eve değil, tam ters yana yürüyordu. Yolda işten dönen bir ocakçı omuzuna süründü, kolunu isledi. Bir inşaatta çalışan işçi, iskeleden aşağı bir kova kireç tozunu üstüne silkeledi. Akaki Akakiyeviç'in şapkası un çuvalından çıkmışa döndü. Ama o hiçbirinin farkında değildi. Ancak, kulübenin önünde nasırlı avucuna boynuzdan tütün boşaltan sokak bekçisiyle toslaşınca adam,

– Suratımı dağıtacaktın be herif!.. "Truhtuvar"dan yürüsene! diye çattı ona.

Akaki Akakiyeviç toparlandı, eve yöneldi. Yavaş yavaş sakinleşerek durumu olduğu gibi kavramaya başladı. Artık kesik, abuk sabuk sözlerle değil, karşısında canayakın, ağırbaşlı bir arkadaşı varmış gibi, kendi kendine konuşmaya başladı:

– Evet, Petroviç'le şimdi konuşulmaz. Bu aralık şey... Herifcik karısından zılgıtı yemiş galiba... İyisi mi, pazara bir daha yoklayayım onu: Cumartesiden sonra gözü büsbütün kayar; aklını başına toplaması için bir iki kadehciğe şiddetle ihtiyacı olacak. Karısı nasıl olsa para vermez. Ben de hızır gibi yetişir, bir gümüş on kapeği avucuna sıkıştırırım. Petroviç'in yü-

zü gülmeye başlar, uysallaşır, palto işimiz de yoluna girer.

Akaki Akakiyeviç kararını verdikten sonra rahatladı ve hemen ilk pazar Petroviç'e yeniden gitti. Adamın karısını evden çıkarken, uzaktan görünce rahat bir soluk aldı, doğruca terzinin yanına gitti. Tahmin ettiği gibi Petroviç bir gece önceki içki âleminden hâlâ kendine gelememişti, gözünün ne yana baktığı belli değildi. Başı yerde, uyuklar gibi hali vardı. Ama Akaki Akakiyeviç palto konusunu açınca sanki şeytan dürtmüş gibi canlanıverdi:

– Olmaz efendim, olmaz. Yeni bir palto diktirmeniz gerek! diye dediğinden dönmedi.

Akaki Akakiyeviç planına göre avucuna bir gümüş onluk sıkıştırdı. Adamın mahmur yüzü gülümser gibi oldu.

– Sağolun beyim. Şerefinize bir kadeh içer, biraz kendime gelirim. Paltonuzdan yana hiç üzülmeyin: Bir işe yaramaz o artık. Alâsını dikerim size! Öyle bir palto olacak ki, herkesin parmağı ağzında kalacak.

Akaki Akakiyeviç bahşişten sonra sözü yeniden tamire getirdi ama, Petroviç duymamış gibi,

– Hiç merak buyurmayın, yüzüm kara çıkmaz, sizi de utandırmam! diye tekrarladı. İsterseniz yakasına düğme yerine modaya uygun gümüş kaplama tokalardan koyarız.

Akaki Akakiyeviç yeni paltonun kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu anladı, ama morali iyice bozuldu. Nasıl yapacak, parayı nerden bulacaktı? Bayrama ikremiye alacaktı ama, o paranın yeri şimdiden belliydi. Yeni pantolon alınacak; ayakkabıcıya, eski kundurasının konçlarına yeni başlar için kalan borç verilecek; çamaşır diken kadına üç gömlekle burada anılması uygun olmayan iki parça çamaşır ısmarlanacaktı. Kısacası, ikramiyeden eline bir kapek bile kalmıyordu. Hatta genel müdürün cömertliği tutup ikramiyeyi kırk yerine kırk beş veya elli ruble olarak verse bile Akaki Akakiyeviç'in elinde kalacak para yeni paltonun masrafını karşılamaktan uzaktı.

Gerçi Petroviç'in şişirme fiyatlarla müşterilerine tepeden inme yapmayı sevdiğini bilirdi. Hatta karısı bazen, elinde olmadan,

– Çıldırdın mı sen herif, gün olur zararına çalışırsın; şimdi de dikişinle beraber kendinin bile etmeyeceği parayı istiyorsun!.. diye söylenirdi.

Bunun için Akaki Akakiyeviç, Petroviç'in ona paltoyu seksen rubleye yapacağını yüzde yüz biliyordu. Mesele, seksen rubleyi bulmaktı. Bunun ancak yarısını ya da yarısından biraz fazlasını buluştururdu. Ya kalanı?..

Her şeyden önce okuyuculara, bu paranın ilk yarısının kaynağını açıklayalım. Akaki Akakiyeviç'in kendine göre bir âdeti vardı: Sarfettiği her rublenin iki kapeğini arttırırdı. Metelikleri, kapağı delikli küçük, kilitli bir kutuya atardı, altı ayda bir, biriken parayı sayıp gümüşe çevirirdi. Birkaç yıldır böylece biriktirdiği para kırk rubleyi aşmıştı. Paltonun yarı parası hazırdı, ama ikinci kırk rubleyi nerden bulacaktı?

Akaki Akakiyeviç düşünüp taşındıktan sonra hiç değilse bir yıl kendini her şeyden kısarak masrafını azaltmaya karar verdi. İlkin, akşam çayını kaldırıp mum yakmayacaktı. Eve yazı aldığı günler ev sahibi kocakarının odasında çalışacaktı. Pabuçlarının daha fazla dayanması için sokakta çok hafif, âdeta parmak uçlarına basarak, en düzgün yolları seçerek yürüyecekti. Çamaşır masrafının azalması için de bir yol bulmuştu; eve gelir gelmez gömleğini filan çıkarıp, bir türlü eskimek bilmeyen yarı pamuklu robdöşambrını giyecekti. Gerçi baştan bu kısıntılar onapek güç geldi ama, zamanla alıştı, her şey yavaş yavaş düzene girdi. Hatta sonraları akşam yemeğini de kaldırdı, gelecekte sahip olacağı yeni paltoyu düşünerek aç açına yatmaya başladı.

Palto hayali Akaki Akakiyeviç'in hayatını doldurdu, renklendirdi. Kendini evlenmiş, yanında canlı bir varlık varmış gibi hissediyordu. Yalnızlıktan kurtulduğunu, hayat yolunda se-

vimli bir hayat arkadaşıyla el ele yürüdüğünü sanıyordu. Bu hayat arkadaşı, içi kalın pamuklu, eskimek bilmeyen bir astarla kaplı paltodan başka bir şey değildi. Akaki Akakiyeviç canlandı, önünde belirli gayesi olan her insan gibi daha kesin, kararlı hareket etmeye başladı. Yüzündeki, tavırlarındaki eski sünepelik, siliklik kayboldu. Gözlerinde zaman zaman canlı parıltılar ışıldıyor, aklından küstahça denilecek cüretli düşünceler geçiyordu. "Gerçekten yakaya samur da koydursam... Oldu olacak!" Bu çeşit düşünceler Akaki Akakiyeviç'i görevi başında dalgın yaptı. Bir keresinde çok önemli bir kâğıdı kopya ederken az kalsın hata yapıyordu. Korkudan, "Aman Yarabbi..." diye mırıldandı, istavroz çıkardı.

Her ay hiç değilse bir kere Petroviç'e uğrayıp paltonun lafını açardı: Kumaş ne renk olmalıydı, kaçtan, nerden almalıydı, sorar dururdu. Her defasında kaygılı, ama memnun bir halle eve dönerdi. Gittikçe heyecanlanıyordu; öyle ya, malzemenin alınma, paltonun dikilme zamanı yaklaşıyordu! Her şey umduğundan daha da çabuk oldu.

Genel müdürün Akaki Akakiyeviç'e kırk, kırk beş değil de, tam altmış ruble ikramiye vereceği kimin aklına gelirdi! Ya adamcağızın kışlık paltoya şiddetle ihtiyacı olduğunu bir önseziyle anlamış, ya da nasılsa cömertliği tutmuştu... Ne olursa olsun, bu sayede Akaki Akakiyeviç'in cebine tam yirmi ruble fazladan girmiş, böylece palto işi de ciddileşmişti. İki üç ay hafifçe kemeri sıktıktan sonra seksen rubleye yakın bir para topladı. Genellikle çok sakin işleyen Akaki Akakiyeviç'in kalbinin temposu hızlandı. Parayı denkleştirdiği gün Petroviç'i alarak çarşıya çıktı. Doğrusu çok iyi bir kumaş aldılar; başka türlü olamazdı, zaten altı aydan beri her ay çarşıya uğrayıp piyasaya çıkan malları ve fiyatları kolluyorlardı. Aldıkları kumaş için Petroviç bile, "Bundan iyisi can sağlığı..." demişti. Astarı pamukludan seçtiler ama, o kadar sık ve kalındı ki, Petroviç'e göre, ipekliden kat kat iyiydi. Görünüşü, parlaklığı bile

ipekliden farksızdı. Yaka için samur almak çok pahalı olacaktı; gene de iyisinden, bir kedi derisi seçtiler, uzaktan tıpkı samura benziyordu... Astarın içine pamuk konacağı için dikiş ağır gidiyordu. Palto ancak on beş günde hazır olacaktı. Petroviç el emeği olarak on iki ruble aldı; ibrişimle, çift dikiş yaptı.

Petroviç'in paltoyu getirdiği günü kesinlikle hatırlayamıyorum. Ama o günün Akaki Akakiyeviç'in hayatının en önemli günü olduğu yüzde yüz. Sabah, tam daireye gitme saatinde geldi. Doğrusu işi zamanında yetiştirmişti Petroviç; soğuklar iyice bastırmış, daha da azacağa benziyordu.

Paltoyu getiren Petroviç'te o gün bütün anlamıyla soylu bir terzi hali vardı. Akaki Akakiyeviç onun yüzünde o günkü gibi anlamlı, azametli bir ifadeyi hiç görmemişti. Tornistanla tamir işleri yapanlarla yeni elbise diken terziler arasındaki fark o anda belli olmuştu. Petroviç paltoyu sardığı kocaman bir mendilden çıkardı; çamaşırcıdan yeni gelen mendil tertemizdi. (Petroviç bunu bohça yerine kullandıktan sonra katlayıp gereken işte kullanmak üzere cebine koydu.) Paltoyu özenle tutarak silkeledi, çevik bir hareketle Akaki Akakiyeviç'in omuzlarına attı, sırtındaki belirsiz bir potluğu düzeltip hafifçe aşağı çekti. Sonra paltonun iki yanını kavuşturarak bir iki adım geriledi, eserini bir de bu haliyle seyretti. Akaki Akakiyeviç paltoyu yaşına daha uygun bir şekilde kollarına geçirerek giydi, bu şekli de beğendi; doğrusu hokka gibi oturmuştu, kolları da rahattı. Petroviç fırsatı kaçırmadı; laf arasında, gösterişsiz bir yan sokakta oturup tabelasız çalıştığı, Akaki Akakiyeviç de eski müşterisi olduğu için bu kadar ucuza diktiğini söyledi. Nevski caddesindeki terziler böyle bir paltonun sadece dikişine en aşağı yetmiş beş ruble alırlardı. Akaki Akakiyeviç, Petroviç'in yüksek rakamlarla göz kamaştırma âdetini bildiği için, duymazlıktan geldi. Hesabını gördü, teşekkür etti, cicisini giyerek daireye yollandı. Petroviç de bir süre arkasından yürüyerek eserini seyretti. Sonra yan sokaklardan birine

saparak Akaki Akakiyeviç'in yolunu kesti, bir defa da önden baktı paltoya.

Akaki Akakiyeviç bayram günlerinde bile bu kadar mutlu, neşeli hissetmemişti kendini. Sırtındaki yeni paltonun teması okşuyordu âdeta, yüzü ikide bir memnun bir gülümsemeyle aydınlanıyordu. Sevincini görmemeliyiz: Hem sıcacık, hem de pek oturaklıydı yeni paltosu! Üstünden çıkarmayı canı istemiyordu; o gün daire yolu bile pek kısa geldi ona... Vestiyerde paltoyu çıkarıp, her yanını dikkatli bir incelemeden geçirdikten sonra, bir sürü tembihlerle vestiyerciye emanet etti. Akaki Akakiyeviç'in yeni paltosuna ait havadis memurlar arasında çabucak yayıldı. Vestiyere koştular, paltoyu evirip çevirdiler, sahibine iyi dilekler sundular. Akaki Akakiyeviç ilkin gülümseyerek teşekkür etti, sonunda utandı. Hele kalem arkadaşları paltosunu kutlamak istediklerini söyleyince adamcağız büsbütün bozuldu: Bu işten nasıl sıyrılacağını bilemiyordu. Kızarıp bozardı, bir şeyler kekelemeye hatta arkadaşlarını paltonun yeni değil, eskiden bozma olduğuna inandırmaya çalıştı. Sonunda memurlardan biri, galiba masa âmirlerinden birinin yardımcısı, besbelli küçük memurlarla arkadaşlık edecek kadar alçakgönüllü olduğunu göstermek için,

– Beyler, Akaki Akakiyeviç'in yerine ben sizi bu akşam davet ediyorum; dedi. Hepiniz çaya buyurun. Zaten bugün isim günüm benim.

Memurlar böyle bir fırsatı kaçırmazlardı tabii. Davet edeni candan kutladılar, seve seve geleceklerini söylediler. Akaki Akakiyeviç bu işe pek gönüllü değildi ama, arkadaşları daveti kabul etmemenin büyük nezaketsizlik olacağını söylediler, o da geleceğine söz verdi. Zaten sonradan, yeni paltosuyla bir de gece sokağa çıkmak fırsatı bulduğu için sevindi. Böylece o gün başından sonuna kadar bayram havası içinde geçti. Akaki Akakiyeviç o mutlu haliyle eve döndü, kumaşıyla astarına bir daha hayranlıkla baktıktan sonra paltoyu olanca özen ve dik-

katiyle duvara astı. Bir aralık eski ve yeni paltoları arasında bir kıyaslama yapmak istedi. Sandıktan, her yanı dağılmış partal paltoyu çıkarıp bir ona, bir de gıcır gıcır yeni paltosuna baktı, elinde olmayarak güldü. Yemekte bile eski paltonun hali gözünün önüne geldikçe gülmekten alamıyordu kendini. O gün yemekten sonra her zamanki gibi yazıya oturmadı, ortalık kararana kadar yatağa uzanıp keyif çattı. Sonra, "ah, mademki gitmeye karar verdik bir an önce gidelim bari..." dedi, hazırlandı, paltosunu sırtına geçirip sokağa çıktı.

Davet sahibi memurun nerede oturduğunu söyleyemeyiz; üzülerek açıklamak zorundayız ki, belleğimiz bir zamandır azizlik etmeye başladı bize... Petersburg'ta ne kadar bildik sokak, ev varsa hepsi kafamda karıştı. Arap saçına döndü. Yalnız şu muhakkak ki, masa âmiri yardımcısı kentin seçkin bir dolayında, yani Akaki Akakiyeviç'in oturduğu semtten hayli uzak bir yerde oturuyordu.

Akaki Akakiyeviç ilkin ıssız, karanlık sokaklardan geçti; memurun evine yaklaştıkça sokaklar genişledi, kalabalıklaştı, ışıklar daha kuvvetlendi. Yoldan geçenler hep güzel giyimli bayanlar, paltoları kunduz yakalı erkeklerdi. Kenarları yaldızlı çivili, ufak, sıradan kızaklara az rastlanıyordu, çift atlı, pırıl pırıl cilalı, lüks arabalar, arabacıların başlarında al kadifeden şapkalar göz alıyordu. Kızak ve araba örtüleri ayı postundandı. Tekerlekleri karı gıcırdatarak ikide bir yıldırım hızıyla özel paytonlar geçiyordu.

Birkaç yıldır geceleri sokağa çıkmayan Akaki Akakiyeviç merakla seyrediyordu bunları. Bir aralık ışıl ışıl bir vitrinin önünde durdu, gözleri güzel bir kadın tablosuna takıldı. Resimde pabucunu çıkaran kadın oldukça düzgün bacağını cömertçe açmış, gelene geçene seyrettiriyordu. Arkasında, odanın kapısından favorili, alt dudağında ufak İspanyol sakalı bulunan bir erkek başını uzatmış bakıyordu kadına...

Akaki Akakiyeviç gülümseyerek başını salladı, yoluna de-

vam etti. Gülümsemesinin sebebi neydi acaba? Akaki Akakiyeviç'e oldukça yabancı olan, ama herkeste gizli de olsa bulunan yasak şeyler görme zevkini o da mı duymuştu, yoksa memur arkadaşları gibi, kendi kendine, "Ah, şu Fransızlar yok mu!.. Böyle şeyler kurdular mı, pes yani!.." diye mi düşünmüştü... Ama belki ne şu, ne de buydu... İnsanın içine girip ne düşündüğünü anlayamazsınız ki!

Masa âmiri yardımcısının dörtbaşı mamur bir hayat sürdüğü oturduğu apartmandan belliydi. Geniş merdiveni bir fener aydınlatıyordu; ikinci kattı. Antreye giren Akaki Akakiyeviç yerde bir sıra lastik, duvarlara asılı çeşitli palto, kürk, pelerin gördü; bazılarının yakaları pahalı kürktendi, bazılarının kadifeden reverleri vardı. Antrenin ortasında buğular saçarak semaver kaynıyordu. Antreden, kapalı kapının arkasından uğultu halinde neşeli sesler geliyordu. Bir aralık kapı açıldı, sesler daha seçik, daha kuvvetli geldi. Antreye elinde tepsiyle bir uşak girdi. Tepside boş çay kadehleriyle bir sütlük ve şekerli peksimetle bir sepet vardı. Anlaşılan misafirler geleli epey olmuştu; ilk çaylar içilmişti bile.

Akaki Akakiyeviç paltosunu başka paltoların arasına astıktan sonra içeriye girdi. Şamdanlarda yanan bir sıra mum, memur kalabalığını aydınlatıyordu. Bütün bunlar Akaki Akakiyeviç'in gözlerinin önünde birdenbire karışıverdi. Her yandan gelen konuşmalar ve kahkaha sesleriyle bir an sersemledi. Odanın ortasında şaşkın bir halle durdu, ne yapmak gerektiğini kestiremedi. Ama oradakiler onu hemen gördüler bağırışarak sarıldılar, sonra hep birlikte, paltosunu bir daha görmek için antreye daldılar. Akaki Akakiyeviç bu ilgiden mahçup oldu; bir yandan da içi dışı bir olduğu için, paltosunun beğenildiğine sevindi. Tabii bu ilgi uzun sürmedi, misafirleri onu da, paltosunu da bir anda unutarak oyun masalarına koştular. Akaki Akakiyeviç bu hengâme arasında tam anlamıyla afallamış, ellerini, ayaklarını ne yapacağını bilemez olmuştu.

Sonunda kâğıt oynayanların yanında bir sandalyeye ilişti, oyunu seyretmeye başladı. Ama çabuk sıkıldı, bir iki kere esnedi; zaten Akaki Akakiyeviç'in yatma zamanı çoktan gelmiş de geçmişti... Ev sahibiyle vedalaşmak istedi ama, memur arkadaşları gene asıldılar: Yeni paltosunun uğurlu olması için o da bir kadeh şampanya içmeliydi...

Akaki Akakiyeviç kendine has mahçup gülümsemeyle gene yerine oturdu. Bir saat sonra salata, soğuk dana rostosu ile ciğer ezmesi, ufak börekler ve şampanyalardan ibaret yemek geldi. Akaki Akakiyeviç'e zorla iki kadeh içirdiler, bu onu hayli neşelendirdi. Ama saatin on iki olduğunu, eve gitmek gereğini unutturmadı. Ev sahibi yeniden engel olmasın diye, salondan usulca sıvıştı, paltosunu aramaya koyuldu. Yazık ki gıcır gıcır, bir günlük paltosunu yerde buldu. Büyük bir özenle üstünü silkeleyip yapışmış tek tük toz tanelerini üfledikten sonra omuzlarına attı, aşağı indi. Sokakta hâlâ ışık yanıyordu. Mahallenin uşaklarıyla birtakım aylaklarının kulübü olan birkaç bakkal dükkânı hâlâ açıktı. Kapalı olanların da kapı aralıklarından sızan ışık şeridinden, içerde sohbet kaynadığı belliydi. Efendilerinin aramalarına aldırmayan kadın, erkek hizmetkâr takımıydı bunlar...

Coşkun bir neşe içinde yürüyen Akaki Akakiyeviç bir aralık önünden giden bir bayanın peşine takıldı. Ama her yanı kıpır kıpır kadın yıldırım hızıyla arayı açıverdi. Akaki Akakiyeviç toparlandı, her zamanki gibi ağırlaştı. Deminki atılganlığına kendisi de şaşmıştı. Az sonra yolun ıssız kısmına geldi. Gündüz bile kasvet veren bu sokakların gece hali büsbütün sıkıcıydı. Yol kenarında fenerler seyrekleşti; anlaşılan belediye yakıt kısıntısı yapıyordu. Ahşap evler, tahta çitler göründü. Ortalıkta tek bir canlı yoktu. Yalnız sokakları kaplayan karın parıltıları göz alıyor, pencereleri tahtaperdelerle örtülü basık, fakir evlerin uyuklar halli karaltıları hüzün veriyordu.

Akaki Akakiyeviç sokağı kesiveren, öbür ucu görünme-

yen uzun, geniş bir alana vardı. Çöl gibi bomboş alanın karşı yanındaki evler birer kara nokta halindeydi. Bu noktalardan biri biraz daha yakın ve daha ışıltılıydı, besbelli bekçi kulübesiydi. Ama o da, dünyanın öteki ucundaymış gibi uzaklarda görünüyordu. Akaki Akakiyeviç'in neşesi epey azaldı. Kötü bir önseziyle alandan geçmeye başladı. Başının doğrusuna gidiyor, kendini, deniz altında gibi hissediyordu. "Bakmasam daha iyi..." diye düşündü. Gözlerini yumdu öylece yürümeye devam etti. Bir süre sonra, alanın bitmesine daha epey kalıp kalmadığını anlamak için gözlerini açtı ve birkaç bıyıklı suratla burun buruna geldi. Gelenlerin yüzlerini seçemedi; gözleri kararardı, kalbi küt küt atmaya başladı.

Adamlardan biri Akaki Akakiyeviç'i omuzundan kavradı,

– Aaa... Bu palto benim be!.. diye homurdandı.

Akaki Akakiyeviç "İmdat" diye bağırmaya hazırlanırken ikincisi, memur kafası büyüklüğündeki yumruğunu ağzına dayadı:

Hele bağır!

Akaki Akakiyeviç paltosunun çıkarıldığını, belden aşağısına bir tekme yiyip, sırtüstü kara düştüğünü hatırlıyordu... Kendine gelip ayağa kalkınca çevresine baktı; alan eskisi gibi bomboş ıssızdı. Soğuğun kemiklerine kadar işlemesinden sırtında palto olmadığını anladı, var gücüyle çığlığı bastı. Ama Akaki Akakiyeviç'te alanın öbür ucuna duyuracak ses nerde! Şaşkınlık, umutsuzluk içinde bağırıyor, bekçinin kulübesine doğru olanca gücüyle koşuyordu. Kulübenin önünde harbisine abanarak bir bekçi duruyor, acı acı bağıran bir adamın ondan ne istediğini merak ediyordu.

Akaki Akakiyeviç yaklaşınca, hırsızlar yolda adam soyarken görevi başında uyuyan bekçinin ne işe yaradığını tıkana tıkana yüzüne bağırdı. Bekçi, bir şey fark etmediğini, sadece iki adamın üçüncü birini durdurup konuştuklarını, onların ahbap olduğunu sandığını söyledi. Sonra Akaki Akakiyeviç'e, boşu-

na nefes tüketip onu azarlayacak yerde sabah polise başvurmasını salık verdi. Palto hırsızını arayıp bulmak polisin göreviydi.

Akaki Akakiyeviç, tam bir perişanlık içinde eve döndü. Tepesiyle şakaklarında kalan saç tutamları dolaşmış, üstübaşı kara bulaşmıştı. İhtiyar ev sahibi, sokak kapısının yıkılırcasına vurulduğunu duyunca yatağından fırladı, pabucunun biri ayağında, öbürü elinde kapıyı açmaya koştu. Erdem nümunesi ihtiyarcık geceliğinin yakasını eliyle tutarak kapı aralığından Akaki Akakiyeviç'in halini görünce bir adım geriledi. Meseleyi öğrendikten sonra ellerini dizlerine vurarak sabah doğruca başkomisere gitmesi gerektiğini, mahalle polisinin onu oyalamaktan başka şey yapamayacağını söyledi. Başkomiser, kocakarının tanıdığıydı, vaktiyle onda çalışan Finli kadın Anna, şimdi komiserin evinde dadılık ediyordu. Başkomiser her gün evlerinin önünden geçerken selamlaşırlarmış. Adam her pazar kiliseye gidermiş; dua ederken bile güleryüzlüymüş. Kısacası, her haliyle babacan bir adammış.

Tam anlamıyla bitkin bir hale gelen Akaki Akakiyeviç ev sahibesinin tavsiyelerini dinledikten sonra odasına gitti, kendini yatağa attı. Geceyi nasıl geçirdiğini bir o, bir Tanrı bilir. Sabah erkenden kalkıp başkomiserin evine gitti, ama adam henüz kalkmamıştı. Saat onda aynı cevabı aldı. On ikide dışarı çıktığını söylediler. Öğleyin, antrede oturan birkaç yazıcı, Akaki Akakiyeviç'i bir türlü içeri almak istemedi. İlle de ne gibi bir iş için geldiğini öğrenmek istiyorlardı. Sonunda, Akaki Akakiyeviç, hayatında bir kere olsun, karakter sahibi bir insan gibi davranmak istedi; daireden geldiğini, başkomiseri resmi bir iş için göreceğini kesinlikle söyledi. Engel olanların hakkından geleceğini de ekledi. Yazıcılar daha fazla karşı koymadılar, aralarından biri gidip âmirlerine haber verdi. Komiser, paltonun çalınma hikâyesini biraz tuhaf karşıladı. Meselenin önemli noktasıyla değil, Akaki Akakiyeviç'in niçin, ne se-

beple eve bu kadar geç döndüğü ile ilgilendi. Yoksa kötü evlerden birini ziyaretten mi geliyordu?.. Akaki Akakiyeviç fena halde sıkıldı, bozuldu. Başkomiserden çıkarken şikâyetinin olumlu olumsuz bir sonuca bağlanıp bağlanmadığını kestirdi.

O gün, memurluk hayatında ilk olarak görevine gitmedi. Ertesi sabah, sapsarı bir yüzle, büsbütün partallaşmış eski paltosuyla daireye geldi, oradakilere nasıl soyulduğunu anlattı. Memurlar arasında onu bu haliyle bile alaya alan oldu, ama çoğu acıdı. Hemen aralarında para toplamaya karar verdiler. Ne var ki, topladıkları paranın miktarı işe yaramayacak kadar azdı. O günlerde genel müdürün bir resmini; şube müdürlerinin isteği üzerine de bir yazar arkadaşının kitabını almak için para toplanmıştı...

Akaki Akakiyeviç'e acıyanlardan birisi hiç değilse faydalı bir öğüt vermek istedi, polise başvurmaktan vazgeçirdi onu. Bunlar, âmirlerinin gözüne girmek için paltoyu bulsalar bile birtakım kanuna uygun delilleri istemeye kalkarlar, paltoyu alıkoyarlar, ondan ötesini de Tanrı bilirdi... bu işi nüfuzlu birisine gördürmek daha emin olurdu. Böyle birisi bulunursa, gerekli kimselerle görüşür, işi kestirmeden sonuçlandırırdı.

Akaki Akakiyeviç salık verilen nüfuzlu zata gitmeye karar verdi. Bu zatın mevkii ve makamı bizce bilinmemektedir. Bildiğimiz kadarı, kendisinin o sıralar yeni sivrilmeye başladığı, o zamana dek pek etkili biri olmadığı ve gerçek nüfuzlu kimselerin yanında önemi pek büyük sayılamayacağıydı. Bizim önemli küçük kişi, etrafındakilere gözdağı vermek için kendine göre usuller bulmuştu. Örneğin, daireye geldiği zaman maiyetindekilere onu merdiven başında karşılamalarını emretmişti. Odasına girmesi birtakım merasime bağlıydı. En küçük memura başvurularak, kademe kademe, sonunda özel sekretere gidilir ve ancak ondan sonra büyük şefin huzuruna çıkılır. Kutsal Rusya'da âdettir bu; hep birbirlerini taklitle bozmuş "âmir" sıfatı taşıyan kişiler, büyüklerin hareketini, ne ka-

dar önemsiz olsa da aynen uygulamaya çalışırlar. Geçenlerde anlatıyorlardı: Bir 7. derece memur özel kalemin başına geçince her şeyden önce "toplantı salonu" adını verdiği bir oda ayırmış. Bir yazı masasının güçlükle sığdığı bu "toplantı salonu"nun kapısına da yaldızlı şeritlerle işlenmiş kırmızı yakalı üniformalı bir hademe dikmiş.

Bizim nüfuzlu kişinin hali, tavrı son derece ağır, azametliydi. Memurlara uyguladığı sistemin temeli sertlikti.

– Sertlik, sertlik ve sertlik!.. diye tekrarlamaktan zevk alırdı.

Üçüncü "sertlik" de karşısındakinin yüzüne son derece keskin, anlamlı bir bakış saplardı. Oysaki âmiri bulunduğu küçücük şubenin beş on memurunun bunsuz da ödleri kopardı haşin şeflerinden. Hepsi, daha uzaktan onu görür görmez işlerini bırakır, adam kalem odasından geçene kadar saygı duruşunda donakalırdı. Maiyetindekilere kendine göre üç cümleden ibaret çatma tarzı vardı:

– Ne demek bu?

– Karşınızdakinin kim olduğunun farkında değilsiniz galiba!

– Kiminle konuştuğunuzu biliyor musunuz?

Aslına bakılırsa fena adam değildi; arkadaş canlısı, iyilikseverdi. Ne var ki, mevkiini hazmetmemiş, general sandalyesine oturunca ne oldum deliliğine düşmüştü. Akranları çevresinde normal, hatta oldukça kafalı bir insan gibi hareket ederdi. Ama kendinden bir basamak aşağı kimselerin muhitine düştü mü acınacak hale gelirdi. Onurunu zedelememek için kasıldıkça kasılır donuk haliyle etrafa da soğukluk yayardı. Bu yüzden, son derece cansıkıcı bir adam olarak tanınmıştı.

Bizim Akaki Akakiyeviç yardım umarak böyle bir "önemli kişi"ye başvurmuştu. Geldiği saat de hiç uygun değildi ama, o kişi Akaki Akakiyeviç'in gelişinden kendine göre faydalanmasını bildi.

"Önemli kişi" çalışma odasında, yıllardır görmediği çocukluk arkadaşı ile yarenlik ediyordu. Tam o sırada, Başmaçnikov adında birisinin kendisiyle görüşmek istediğini haber verdiler.

"Önemli kişi" kaşlarını çatarak, kısaca,

– Kimmiş o Başmaçnikov? diye sordu.

– Bir memur.

– Memur mu? Beklesin, sırası mı şimdi!

Oysaki "sırası olmadığı" sözleri pek yerinde değildi: "Önemli kişi" arkadaşıyla söylenecek sözleri, anlatacak havadisleri tazelenecek anıları tüketmişlerdi. Karşılıklı sırıtarak, arada birbirlerinin dizine vurarak,

– İşte böyle İvan Artamonoviç...

– Yaa... demek öyle Stepan Varlamoviç?.. Gibi gevelemeler faslına gelmişlerdi. "Önemli kişi"nin Akaki Akakiyeviç'i bekletmekteki maksadı, çalışma hayatından çoktan ayrılmış taşradan gelen arkadaşına gösteri yapmaktı.

Sonunda konuşma, daha doğrusu karşılıklı susuş bitip, rahat koltuklarında purolarını içtikten sonra "önemli kişi" imzaya evrak getiren sekreterine, bir şey hatırlamış gibi,

– Şey, dışarda bir memur bekliyormuş; çağırın gelsin! dedi.

Akaki Akakiyeviç'in mütevazı halini, eskice redingotunu yukardan aşağı süzdükten sonra sert, kesik bir sesle,

– Ne istiyorsunuz? diye sordu.

(Bu konuşma şeklini yeni makamına geçmeden önce tam bir hafta odasında tek başına ayna karşısında talim etmişti).

Akaki Akakiyeviç daha içeri girmeden ürkmüş, bozulmuştu. Dili döndüğü kadar serbest konuşmaya çalıştı, gene de "şey"lerle "yani"lere takıldı, durdu. Çalınan paltonun yepyeni olduğunu, insafsız bir şekilde soyulduğunu anlattı, mahalle bekçisinin ilgisizliğine dokundurdu. Sonunda Ekselansa, polis genel müdürüyle veya başka sorumlu birisiyle temas ederek

paltosunun bulunması için emir vermelerini rica etti.

"Önemli kişi" Akaki Akakiyeviç'in müracaatını nedense makamına ve kişiliğine saygısızlık saydı. Kısa, kesik cümlelerle konuşmaya devam ederek,

– Siz usül, nizam bilmez misiniz bayım? dedi. Neredesiniz, kiminle konuşuyorsunuz? Başvurmanın bir yolu var: Şubeye bir dilekçe verecektiniz. Dilekçeniz masa âmirine, ondan şube müdürüne havale edilecek, özel sekreterim eliyle bana ulaştırılacaktı.

Durduğu yerde terler döken Akaki Akakiyeviç, cesaretinin son kırıntılarını topladı:

– Ekselansı rahatsız etmemin sebebi şey... Sekreterlere pek güven olmaz da...

– Neee!.. Ne dediniz? diye sözünü kesti birdenbire "önemli kişi". Bu fikirleri nereden çıkarıyorsunuz bayım? İşte size bugünkü gençlerin büyüklere karşı başkaldırmalarının bir örneği!..

"Önemli kişi", Akaki Akakiyeviç'in ellisini geçtiğinin farkında değildi galiba. "Genç" dediğine göre, kendisinin hiç olmazsa yetmişlik olması gerekiyordu.

– Bunları kime söylediğinizi, karşınızdakinin kim olduğunu biliyor musunuz, farkında mısınız? Size soruyorum, farkında mısınız?..

Ayağıyla yere vurarak sesini öylesine yükseltti ki, Akaki Akakiyeviç'in yerinde kim olsa korkardı. Akaki Akakiyeviç bir an taş kesildi, sonra birdenbire sendeledi, bütün vücuduyla titremeye başladı. Yetişen hademeler onu kolları arasına alarak düşmesine engel oldular ve kalıp gibi hareketsiz bir halde dışarı çıkardılar.

"Önemli kişi" karşısındakini umduğundan çok etkilemesine pek memnundu. Sözlerinin insanı bayıltacak kadar etkili olduğunu düşündükçe koltukları kabarıyordu. Bir yandan da arkadaşını yan gözle süzüyordu. Adamcağızın hali tuhaflaşmış,

o da biraz ürkmüşe benziyordu. Ekselans gururundan kabına sığamıyordu.

Akaki Akakiyeviç merdivenden nasıl indiğini, sokağa nasıl çıktığını hatırlayamıyordu; kolları onun değildi sanki... Bir generalden, hem de âmiri olmayan bir kişiden ömründe böyle azar işitmemişti! Sokaklardan, ıslık çalan bir tipi altında ağzı açık, tıkanarak, yalpalaya yalpalaya yürüyordu. Rüzgâr Petersburg'a olanca gücüyle üfürüyordu. Akaki Akakiyeviç eve gelene kadar anjine yakalanmıştı bile; boğazı, bir kelime söyleyemeyecek kadar şişmişti. Gellr gelmez yatağa yıkıldı. Sert âmirler insanı bazen böyle yatağa düşürür işte!

Ertesi gün Akaki Akakiyeviç'in hastalığının şiddetli bir humma olduğu meydana çıktı. Petersburg iklimi hastalığın hızını arttırdı. Çağrılan doktor Akaki Akakiyeviç'in nabzına baktıktan sonra lâpa koymaktan başka tavsiye edecek şey bulamadı. Bunu da boş dönmemek için söylemişti. Arkasından da, ev sahibi kocakarıya, hastanın 48 saate varmadan yüzde yüz öbür dünyaya göçeceğini haber verdi:

– Siz de anacığım, vakit kaybetmeden şimdiden bir tabut tedarik edin. Hem meşe pahalı oluyor, çam ısmarlayın; olsun bitsin! diye ekledi.

Doktorun bu sözlerini Akaki Akakiyeviç'in duyup duymadığını, duyduysa üzülüp üzülmediğini, talihsizliğine yakınıp yakınmadığını bilemeyiz, çünkü fukara ateşler içinde yattığı yerde sayıklayıp duruyordu. Gözünün önüne birbirinden acayip şeyler geliyordu... Kâh Petroviç'i görüyor, ona hırsızlara karşı, üstünde kapanlar bulunan bir palto ısmarlıyordu... Odasının bir köşesinde hırsızlar görüyor, ikide bir ev sahibesini çağırıp bunları yatağından atmasını yalvarıyor, yeni paltosu varken eskisinin duvara neden asıldığına söyleniyordu. Vakit vakit kendini "önemli kişi"nin karşısında buluyor, "Özür dilerim Ekselans..." diye mırıldanmaya başlayıp sözünü öyle sunturlu küfürlerle bitiriyordu ki, ihtiyar kadın korkudan istavroz çıkar-

maktan kendini alamıyordu. En çok da, Akaki Akakiyeviç'in bu küfürleri Ekselansın adını andıktan sonra sıralamasına şaşıyordu, ardandan ipe sapa gelmez şeyler gevelemeye başlıyordu. Yalnız ne söylese, döne dolaşa çalınan yepyeni paltoya geliyordu. Sonunda, doktorun dediği gibi, bir iki gün içinde öbür dünyaya göçtü. Hiç mirasçı çıkmadı; eşya olarak da bir demet kaz tüyü kalemle bir paket resmi beyaz kâğıt, üç çift çorap ve pantolondan kopmuş birkaç düğme, bir de okuyucuların bildikleri partal paltodan başka şey bulunamadı. Ölenin ne odasını, ne de içindekileri mühürlemeye lüzum gördüler. Kalanların kimin eline geçtiği belli olmadı, daha doğrusu hikâyeyi anlatan bununla ilgilenmedi.

Akaki Akakiyeviç'i mezarlığa götürüp gömdüler. Petersburg da, sanki böyle bir adam orada hiç yaşamamış gibi, Akaki Akakiyeviç'siz kaldı. Kimsenin ilgilenmediği, değer verilmeyen bir varlıktı o; âdi bir sineği iğneleyip mikroskopla inceleyen tabiat bilgininin dikkatini bile çekemezdi... Meslekdaşlarının alaylarına sessizce boyun eğen, kimseye kıl kadar zararı olmayan bu varlık bir hiç yüzünden hayattan kopuvermişti. Gene de hayatının son günlerinde kavuştuğu yeni palto ona yepyeni bir sevinç, bir heyecan tattırmış, âdeta yeni ufuklar açmıştı. Ama mutluluğu pek kısa sürdü, en büyüklerin başına gelebilecek bir felâket Akaki Akakiyeviç'i de yokladı. Ölümünün üzerinden birkaç gün geçti. Bir daireden gelen hademe, Akaki Akakiyeviç'e görevi başına dönmesi için yazılı bir emir getirdi. Olumsuz bir cevapla dönmek zorunda kalan hademe, âmirine,

– Gelmeyecek artık, ölmüş. Dört gün önce gömmüşler zavallıyı; diye durumu açıkladı.

Dairede Akaki Akakiyeviç'in ölümü böylece öğrenildi işte. Ertesi gün masasına yeni bir memur geldi. Akaki Akakiyeviç'ten daha uzun boyluydu, yazısı da onunki gibi dik değil, daha yatıktı.

Akaki Akakiyeviç'in hikâyesinin burada bitmeyeceği kimin aklına gelirdi; hayattaki silikliğinin öcünü almak ister gibi, ölümünden sonra genel ilgi topladı, kendinden birkaç gün bahsettirdi. Hiçbir özelliği olmayan hikâyemizin sonu birdenbire fantastik bir şekil alıyor: Şehirde ağızdan ağıza birtakım garip söylentiler duyulmaya başladı. Geceleri Kalinkin köprüsünde ve dolaylarında memur kılıklı bir ölü dolaşıp çalınan paltosunu arıyormuş... Bunu bahane ederek karşılaştığı kimselerin adına sanına aldırmadan paltolarını sırtından çıkarıyor, kürkün postun çeşidine bakmadan, insanların öz derisini örttükleri bu derileri toplayıp götürüyormuş. Akaki Akakiyeviç'in çalıştığı dairenin memurlarından biri de ölüyle karşılaşmış, görür görmez Akaki Akakiyeviç'i tanımış. Ama o kadar korkmuş ki, fazla incelemeden tabanları yağlayıp kaçmış. Kaçarken, ölünün onu tehdit eder gibi parmak salladığını fark etmiş. Daha sonra yalnız 7. derece memurların değil, daha yüksek memurların da paltolarının çalındığı konusunda gelen şikâyetler çoğaldıkça çoğaldı; sokakta soğuktan titreyip hastalananların sayısı bilinmiyordu. En yüksek makamlardan karakollara, hortlağın ölü veya diri olarak yakalanması, başkalarına ibret olsun diye iyice canının yakılması için sıkı emirler verildi. Bir gün yakalanıyordu az kalsın. Bir mahallede bekçi, hortlak, Kiryüşkin sokağında flüt çalan bir sokak çalgıcısının sırtından paltosunu çekmeye hazırlanırken enselemişti onu; yardımına iki arkadaşını da çağırmış. Bunlar hortlağı sımsıkı tutarken bekçi çizmesinden enfiye kutusunu çıkarmış, kış soğuğunda tam altı kere donma tehlikesi geçiren koca burnuna kıyasıya tütün doldurmuş. Tütünü, ölüyü bile aksırtacak kadar keskinmiş. Bekçi sağ burun deliğini parmağıyla tıkayıp sol deliğe yarım avuç tütün sokar sokmaz ondan önce hapşıran hortlak olmuş. Hapşırırken saçtığı tükürükler bekçilerin üçünün de gözüne kaçmış. Onlar gözlerini uğuşturup temizlerken hortlak tüymüş... Her şey öyle çabuk olmuş ki, herifler, hortla-

ğı gerçekten mi yakalamışlar, yoksa sadece düş mü görmüşler bilememişler. Üçü de o günden sonra ölülerden öyle korkmuş ki ölü değil, diri soyguncuları bile tutmaya tövbe etmişler. Kimi şüpheli görseler,

– Hey hemşehri, eğlenme burada, bas bakalım!.. diye uzaktan kovuyorlarmış.

Hortlak memur bu gevşeklikten yüz bulmuş. Kalinkin köprüsünün daha ilerisinde de görünmeye başlamış; ödlek kimseler o dolaylardan geçemez olmuşlar.

Hortlak konusuna dalıp "önemli kişi"yi unuttuk. Oysaki bu gerçek hikâyenin böyle garip bir yöne sapmasının asıl sebebi o... İlkin şunu söyleyelim ki, "önemli kişi" insafsızca haşladığı Akaki Akakiyeviç'in gidişinden sonra bir pişmanlık duygusuna kapıldı. Zaten acıma duygusu kalbine büsbütün yabancı değildi; rütbesinin engellemesine rağmen bazen iyi şekilde hareket ettiği olurdu. O gün de; ziyarete gelen arkadaşı gittikten sonra aklı Akaki Akakiyeviç'e takıldı. Ertesi ve daha ertesi gün, azarına dayanamayan yaşlı memurun kâğıt gibi bembeyaz yüzü gözünün önüne gelmeye başladı, huzuru kaçtı. Bir hafta sonra kendini tutamadı, memurlarından birini Akaki Akakiyeviç'e yolladı, işini halledip etmediğini, yardıma ihtiyacı olup olmadığın sormasını emretti. Akaki Akakiyeviç'in hummadan öldüğünü öğrenince hem şaşırdı, hem üzüldü, keyfi kaçtı. Biraz açılmak, acı etkiyi unutmak için o gece bir ahbap toplantısına gitti. Misafirlerin hepsi seçkin, hem de onunla aynı mevki ve aynı rütbeden kimselerdi. "Önemli kişi"miz havasını bulunca biraz açıldı. Yüzü güldü, konuşması tatlılaştı; hem kendisi eğlendi, hem de arkadaşlarına birkaç neşeli dakika geçirtti. Yemekte içtiği iki kadeh şampanya daha çok neşelenmesine yardım etti. Şampanyanın kışkırtıcı etkisiyle "önemli kişi" biraz daha açılmak isteği duydu, eve gitmekten vazgeçti. Galiba aslı Alman olan Karolina İvanovna adlı arkadaşça görüştüğü bir bayana uğramaya karar verdi.

Unutmayalım ki, "önemli kişi" gençlik çağını arkada bırakmış bir erkek, iyi bir koca ve saygıdeğer bir babaydı. İki oğlundan biri memuriyete başlamıştı bile. On altı yaşında, burnu hayli kemerli olduğu halde pek şirin, biricik kızı her sabah *"Bonjour papa,"* diyerek babasının elini öpmeye gelirdi. Henüz yaşlanmamış, yüzüne bakılır karısı da önce kocasına el öptürür, sonra elini çevirerek kocasının elini öperdi. Aile hayatında dirlik ve sevgiden yana hiç eksiği olmayan "önemli kişi" gene de şehrin öbür ucunda ikinci bir ev kurup dost tutmaktan geri kalmamıştı. Seçtiği kadın arkadaşı, karısından ne daha genç, ne de güzeldi ama, zevkler tartışılmaz; biz de üstümüze düşmeyen işlere burnumuzu sokmayalım.

Toplantıdan çıkan "önemli kişi" kızağına binerek arabacısına,

– Karolina İvanovna'ya! emrini verdi, kalın kürküne tortop sarındı.

Bir Rusa göre tam olarak keyifliydi; beynini zorlamadan, belirli bir düşünceye saplanmadan hayallerin en çekici, en tatlıları aklından geçiyordu. Zevkle geçirdiği saatlerden arta kalan neşeyle bıraktığı çevreyi, oradaki sohbeti, anlattığı fıkraları hatırlayarak kendi kendine gülüyor, hatta bazılarını mırıldanarak tekrarlamaktan alamıyordu kendini. Yalnız arada bir, kimbilir nerden çıkıveren sert bir rüzgârın saldırışı keyfini kaçırıyordu. Kar kümecikleri havaya savrularak yüzüne yapışıyor, paltosunun yakası kâh yelken gibi kabarıyor, kâh yukarıya kalrakar şapkasını burnuna indiriyordu.

"Önemli kişi" birdenbire güçlü bir elin yakasına yapıştığını duydu. Başını o yana çevirince eski resmi redingotlu ufak tefek bir adam gördü; tüyleri dehşetten diken diken oldu. "Önemli kişi", Akaki Akakiyeviç'i tanıdı... Evet, karşısındaki kar beyazlığında ölü bir yüzle, ona başvuran yaşlı memurdu. Hortlağın ağzından "önemli kişi"nin burnuna ağır, iğrenç mezar kokusu saçan soluk çarptı; adam korkudan çıldıracak gibi oldu.

– Ooohh, buldum seni!.. Yapıştım yakana... Senin şu paltonu ne zamandır arıyorum. Benimkini kurtarmak için el uzatmadığın gibi paçavraya döndürdün beni. O günü hatırlıyor musun?.. Ver paltonu bakayım!

Zavallı "önemli kişi" onu soyan hortlaktan da ölüydü. Makamında, maiyetindekilerin karşısında kükreyen kabadayıdan çok farklıydı şimdi. Üstelik içini bir krize yakalanacağı korkusu kapladı. Kürkünü sırtından sıyırarak fırlattı, acı bir sesle,

– Eve!.. Çabuk!.. Diye haykırdı arabacıya.

Arabacı, tecrübesiyle, bu çeşit haykırışları başka, daha da acı bir uyarmanın izleyeceğini biliyordu. Kafasını omuzlarının içine alarak kamçıyı havada salladı, atları dörtnala kaldırdı. On dakikaya varmadan "önemli kişi"nin evinin önündeydiler. Karolina İvanovna unutuldu; Ekselans paltosuz, yüzü sapsarı, sarsak adımlarla odasına girdi, yatağına yığıldı.

Kâbuslu bir geceden sonra sabah çayında kızı onu görür görmez,

– Aman yüzün ne kadar sarı; hasta mısın baba? Diye sormaktan kendini alamadı.

Baba ses çıkarmadı. Ne başından geçenden, ne gittiği ve sonra da gitmek istediği yerden söz açtı. Bu macera "önemli kişi"yi ruhunun derinliğine kadar sarstı. Sonraki günlerde memurlarına,

– Ne demek o? Kiminle konuştuğunuzu biliyor musunuz?.. Diye yüksekten atmaktan vazgeçti. Yapsa bile, ilkin karşısındakini dinliyor, işin özünü öğreniyordu.

Ama işin en dikkate değer yanı, hortlak memurun o günden sonra bir daha görünmeyişi oldu. Besbelli ekselansın paltosu tam üstüne gelmişti, çünkü palto çalınma şikâyetleri kesildi. Gerçi bazı meraklı, heyecansever kimseler bu konuyu kolay kolay bırakmak istemediler. Hatta Kolomnalı[1] bir

1) *Kolomna:* Petersburg'un kenar semtlerinden biri.

mahalle bekçisi, bir evin arkasından çıkıp yürüyen bir hortlak gördüğüne yemin ediyordu. Adamcağız boysuz, sıskanın biriydi; Kolomnalılar, aralarında, bir gün evin avlusundan fırlayan domuz yavrusunun onu yere devirdiğini; kaldırımda müşteri bekleyen arabacı takımı onu alaya alınca bekçinin aslan kesilip hakarete karşılık olarak hepsinden birer mangır tütün parası istediğini anlatıp dururlardı. İşte bu adam hortlağı miskinliği yüzünden yakalayamamış, sadece bir süre oldukça uzaktan peşinden yürümüş. Ama hortlak birdenbire başını çevirip ona,

– Ne istiyorsun be? Diye homurdanıp, canlılarda bile az görülen irilikte yumruğunu sallayınca bekçi birkaç adım gerilemiş,

– Ben mi?.. Hiç... Hiçbir şey istemiyorum... Diye kekeledikten sonra kulübesine dönmüş. Yalnız şu var ki, Kolomnalılara göre, bu hortlak ötekinden daha iri yarı, pala bıyıklıymış...

Hortlak, bekçiyi kaçırdıktan sonra Obuhovski köprüsüne doğru yollanmış ve gecenin karanlığında yok oluvermiş.

1840-42

BURUN

BURUN

O yıl Mart'ın 25'inde Petersburg'ta son derece garip bir olay oldu. Vaznesenski caddesinde berber dükkânı işleten İvan Yakovleviç adında birisi vardı. Adamın soyadı hiç anılmazdı, tabelasında bile sadece yanağı sabunlanmış bir adam resminin altında "Hacamat[1] da yapılır" yazılıydı; o kadar.

Berber İvan Yakovleviç o gün oldukça erken uyanmıştı. Burnuna taze pişmiş ekmek kokusu geldi. Yatağında doğrularak, kahve tiryakisi olan saygıdeğer eşinin ocaktan henüz pişmiş ekmekleri çıkarmakta olduğunu gördü, birdenbire verdiği kararla:

– Bugün kahve içmeyeceğim Praskovya Osipovna, dedi. Canım sıcak ekmekle soğan istiyor nedense.

Doğrusunu isterseniz, İvan Yakovleviç'in canı her ikisini de çekiyordu ama, karısının böyle şımarıklıklardan hoşlanmadığını bildiği için, söyleyemedi. Saygıdeğer eşi de, "Aptal tıkınsın ekmeği; kahve bana kalsın..." diye düşündü, ekmeklerden birini masaya fırlattı.

İvan Yakovleviç, nezaketi elden bırakmamak için gèceliğin üstüne frakını geçirdi, sofraya öyle oturdu. Masaya iki baş soğan koyarak bir eline bıçak, öbürüne karısının verdiği ekmeği aldı, büyük bir ciddiyetle bıçağı ortasına daldırarak ikiye

---

1) Bedenin bir tarafını yarıp üzerine boynuz koyarak kan alma.

böldü, içine baktı. Birdenbire dilimlerden birinin esmer hamurunda beyaz bir şey gözüne çarptı. İvan Yakovleviç bıçağın ucuyla hafifçe kurcaladı, sonra parmağıyla dokundu:

– Sert bir şey... dedi kendi kendine. Ne olabilir ki?

Parmaklarını ekmeğin ortasına koyarak parçayı çıkarınca bunun kesik bir burun olduğunu gördü. Neye uğradığını bilemeyen İvan Yakovleviç ilkin ateşe dokunmuş gibi elini çekti, gözlerini ovuşturmaya başladı. Sonra ekmeğin içinden çıkardığı nesneyi olanca dikkatiyle inceledi: Gerçekten bir burundu. Üstelik ona hiç yabancı gelmeyen bir burun... İvan Yakovleviç'in yüzünde dehşet belirdi. Ama karısının öfkesi yanında dehşeti hiçti!

– Nerede, kimden kestin bunu canavar herif? diye gürledi kadın. Haydut, ispirto fıçısı, seni polise vermezsem bana da Praskovya demesinler... Cellat herif... Zaten tam üç kişiden, tıraş ederken burunlarına koparacak gibi asıldığını duydum.

İvan Yakovleviç ölüden farksızdı, kesik burnu tanımıştı; çarşamba ve pazarları tıraş ettiği 9. derece memur Kovalev'in burnuydu bu.

– Sus azıcık Praskovya Osipovna! Şunu bir beze sarıp bir yere koyayım; sonra götürüp gerekeni yaparım.

– Nee?!.. Lafını bile istemem. Odamda kesik burun saklayamam ben, mendebur herif!.. Sen sadece usturanı bilemesini bilirsin; saç sakal tıraş edecek hal mi kaldı sende salak, alçak herif! Senin yüzünden polise hesap vereceğim şimdi... Pis odun kafalı!... Götür şunu; nereye istersen götür, gözüm görmesin...

İvan Yakovlecviç beyninden vurulmuşa döndü, odanın ortasında kakıldı kaldı. Bu işe akıl erdiremiyordu bir türlü. Sonunda kulağının arkasını kaşıdı.

– Ne diyeyim, bilmem ki... Dün eve geldiğimde sarhoş muydum, ayık mıydım, bilemiyorum ki... Görülmüş şey değil:

Evimizde pişen ekmekle müşterinin burnunun ne ilgisi var?.. Şaştım doğrusu!

İvan Yakovleviç sustu, kara kara düşünmeye başladı. Polislerin gelip evinde kesik bir burun bulunca yakasına nasıl yapışacaklarını gözünün önüne getirdikçe deli oluyor, tir tir titriyordu. Sonun da dolaptan pırtılarını çıkarıp giyindi, ayağına pabucunu geçirdi. Kesik burnu da bir beze sararak sokağa çıktı. Kulağında Praskovya Osipovna'nın arkasından okuduğu lanetlemeler çınlıyordu. Cebindeki küçük çıkını yolda ya bir çaresini bulup atacak, ya da bir evin kapısının arkasına bırakacak veya kazara düşürüverip başka bir sokağa sapacaktı. Ama aksi gibi o gün boyuna tanıdığa rastlıyordu. Biri,

– Nereye böyle İvan Yavoleviç?...

Başkası,

– Aa, bu saatte kime saç-sakal yapacaksın?.. diye takılıp duruyorlardı.

İvan Yakovleviç uğursuz burundan kurtulmak için bir türlü fırsat bulamıyordu. Bir aralık işi yoluna girer gibi oldu, çıkıncığı usulca yere kaydırdı. Ama hemen ardından, nöbetçi kulübesi önünde duran sokak bekçisi,

– Bir şey düşürdün hemşerim! diye seslendi. İvan Yakovleviç paketi yerden kaldırarak tekrar cebine sokmak zorunda kaldı.

Dükkânlar, çarşı pazar açıldıkça sokaklar kalabalıklaştı. İvan Yakovleviç'in umutsuzluğu da arttı. İsakiyevski köprüsüne doğru gitmeye karar verdi; belki arada bir fırsatını bulup Neva'ya[1] atardı şunu... Adımlarını sıklaştırdı. Ben de bu aralık birçok bakımdan saygıdeğer bir insan olan İvan Yakovleviç'i şimdiye kadar size tanıtmamakla işlediğim hatayı düzeltmeye çalışacağım.

İvan Yakovleviç bütün kendini bilen küçük Rus esnaf ve

---

1) Petersburg'un içinden geçip Fin körfezine dökülen büyük bir nehir.

sanatçısı gibi doğma büyüme bir ayyaştı. Her gün başkalarının çenelerini tıraş ettiği halde kendisinde saç-sakal karışıktı. Redingot giymekten hoşlanmayan İvan Yakovleviç'in frakı alaca, daha doğrusu sarı-boz ve gri lekelerle kaplı, siyah renkteydi. Yakası yağdan pırıl pırıldı; üç düğmenin yerinde yalnızca kopuk iplik uçları sallanıyordu.

İvan Yakovleviç son derece pişkindi. 9. derece memur Kovalev her tıraş oluşunda,

– Ellerin niye öyle pis kokuyor İvan Yakovleviç? diye sorar, ama bizimki,

– Kokuyor mu?.. Neden acaba?.. diye adamın sorusuna soru ile karşılık verirdi.

– Neden olduğunu bilmem birader; kokuyor işte, derdi 9. derece memur.

İvan Yakovleviç hiç umursamaz, enfiyesini çektikten sonra adamcağızın suratını dilediği gibi sabuna bular, kıs kıs gülerdi.

Böylece saygıdeğer vatandaş İvan Yakovleviç yürüye yürüye İsakiyevski köprüsüne geldi. İlkin sağa sola bakındı, sonra suyun içindeki balıkları seyreder gibi parmaklıktan eğilerek paçavraya sarılı kesik burnu usulca nehire attı. O anda üstünden on pudluk[1] bir ağırlık gitti sanki... Elinde olmadan gülümsedi ve o neşeyle memur müşterilerinin sakallarını tıraşa gidecek yerde, "Aş ve Çayhane" tabelası asılı tanıdık bir dükkâna yollandı, bu kadar heyecandan sonra bir pardak punç içmeye dayanılmaz bir istek duyuyordu. Tam o anda, köprünün karşı yanında geniş favorili, başında üç köşeli şapkasıyla heybetli bir polis memuru belirdi. İvan Yakovleviç olduğu yerde taş kesildi.

Memur parmağıyla,

– Yanıma gelsene azıcık ahbap! gibilerden işaret ediyordu.

---

1) Bir pud = 16,28 kg.dır.

İvan Yakovleviç yol yordam, büyüklerle görüşme usulü bilen bir adamdı. Kasketini uzaktan çıkararak memura yaklaştı. Çevik bir hareketle ayaklarını bitiştirerek,

– Günaydın şef! diye selam çaktı.

– Sen şefi mefi bırak şimdi; köprüde ne yapıyordun onu söyle!

– Efendim, diye yutkundu İvan Yakovleviç. Bir müşteriye gidiyordum, birdenbire aklıma geldi: Dünden beri suyun yükselip yükselmediğini göreyim, dedim.

Polis memuru alaylı alaylı göz kırparak:

– Başkasına anlat bunları, dedi. Bana doğru dürüst cevap ver.

İvan Yakovleviç'in cevabı,

– Efendimizin haftada iki, arzu buyururlarsa üç kere tıraş etmeye hazırım... şeklinde oldu.

– Onu geç sen. Beni üç berber tıraş ediyor, hem herifler bunu kendileri için şeref sayıyorlar. Söyle bakalım, ne yapıyordun orada?

İvan Yakovleviç ölü gibi sarardı.

Olay bundan sonra bir karanlık perdeye büründü, olan bitenler hakkında en ufak bir bilgi edinmek olanağı bulunamadı.

II

9. dereceden memur Kovalev o sabah her zamankinden erken uyandı, âdeti olduğu üzere dudaklarıyla "b ı r r ..."a benzer bir ses çıkardı. Bunu neden böyle yaptığını kendisi de bilmiyordu. Yatağında gerindi, uşağına masanın üstünden ufak aynayı getirmesini söyledi. Gece yatarken burnunda gördüğü bir sivilceye bakacaktı. Ama büyük bir şaşkınlıkla, burnunun bulunduğu yeri dümdüz gördü... Kovalev fena halde korktu,

uşağın getirdiği yıkanma suyuna havluyu batırarak ilkin gözlerini sildi, sonra yüzünde gezdirdi: Burnu gerçekten yoktu! Eliyle yokladı, hatta düş gördüğüne emin olmak için kulağının ucunu çimdikledi; uyumuyordu ama, burnu yerinde değildi.

9. derece memur Kovalev yatağından fırlayıp silkindi, yeniden aynaya baktı... Burun yeri hep öyle bomboş, dümdüzdü! Elbisesini istedi ve doğruca emniyet genel müdürlüğüne yollandı.

Ama her şeyden önce Kovalev'den onun 9. derece memuriyete nasıl olup da ulaştığından söz etmemiz gerekir. Bilindiği gibi, sınavdan geçmiş, diplomalı 9. derece memurlardan başka bir de özellikle Kafkasya'dan gelen[1] 9. derece memurlar vardır. Bunlar sonradan olma 9. derece memurlar... Ama bu konunun üzerinde fazla durmamak belki daha iyi olacak, çünkü bizim Rusya, öyle garip bir ülkedir ki, bir 9. derece memurdan söz açınca Riga'dan Kamçatka'ya kadar bütün 9. derece memurlar kendilerinden söz edildiğini sanarak alınırlar... Hatta yalnız onlar için değil, ünvan ve rütbe sahibi başkaları için de aynı şey söylenebilir.

Kovalev Kafkasya'dan gelme 9. derece memurlardandı. Sivil memuriyete geçeli henüz 2 yıl olmuştu. Ünvanı daha şatafatlı görünsün diye 9. derece memurluğun yanına eski binbaşılığını eklemeyi de ihmal etmezdi. Sokakta öteberi satan kadın satıcılara,

– Sen evime uğra kızım, derdi: Sadovaya sokağında oturuyorum. Binbaşı Kovalev'i sorarsın, herkes gösterir...

Hele kadın yüzüne bakılacak gibiyse, ayrıca gizli bir niyetle,

– Unutma! Binbaşı Kovalev'in dairesini soracaksın güzelim! diye eklerdi.

Artık biz de bu 9. derece memurlardan, dilediği gibi

1) Taşra alaylarından sivil memurluğa geçen subaylar.

"binbaşı" diye söz edeceğiz bundan sonra.

Binbaşı Kovalev her gün Nevski caddesinde bir tur atmayı âdet edinmişti. Gömleğinin yakası daima son derece temiz, kolası kusursuzdu. Ondaki favorilere, bugünlerde ancak eyalet ve bölge yol mühendisleriyle mimarlarda, askeri doktorlarda ve genellikle tombul, pembe yanaklı Boston'a[1] meraklı kimselerde rastlanıyor. Yanağın tam ortasından başlayarak burna doğru giden favoriler bunlar. Binbaşı Kovalev süs olarak cep saatinin kösteğine akikten bir sürü ufak, zarif mühür takardı. Bazılarında adıyla arması, bazılarında "Çarşamba, Perşembe, Pazartesi" gibi gün adları kazılmıştı.

Binbaşı Kovalev bir süredir peşinde olduğu bir memuriyet işi için Petersburg'ta oturuyordu. Şanına, kişiliğine uygun bir görev peşindeydi yani: Vali vekilliği, devlet dairelerinden birinde yüksekçe bir idare sandalyesi filan gibi... Ama iki yüz bin ruble drahomalı bir kız bulsa, o fırsatı da kaçıracak değildi. Bu durumda bir adamın, düzgünce olan burnunun yerinde yeller estiğini görünce neden bu kadar telaşlandığını okurlar kolayca anlar tabii.

Kovalev sokağa fırladığı zaman aksi gibi görünürlerde tek bir araba yoktu. İster istemez yürümek zorunda kaldı. Pelerinine sarınmış, burnu kanıyormuş gibi mendili yüzünde hem yürüyor, hem düşünüyordu: "Belki de evde gördüklerim yanlıştı... Durup dururken insanın burnu kaybolur mu hiç? Saçma!..."

Bir de dışarda aynaya bakmak için bir pastaneye girdi. Şansına pastanede kimse yoktu. Çıraklar yeni temizlik yapıyor, iskemleleri, koltukları yerlerine koyuyorlardı. Aralarından bazıları, uykulu bir halle sıcak böreklerle tepeleme dolu tepsiler taşıyordu. Şurada burada kahve, limonata lekeleri içinde bir gün önceki gazeteler yığılı duruyordu...

---

1) Bir çeşit kâğıt oyunu.

"Çok şükür kimse yok, rahatça bakabilirim!" diye düşündü Kovalev ve ürkek adımlarla aynaya yaklaştı.

– Hay Allah kahretsin! diye hırsla yere tükürdü. Burun yerine bir ben, bir siğil çıksaydı bari... dümdüz oluvermiş!

Söylene söylene, kızgınlıktan dudaklarını kemirerek pastaneden, bir şey almadan fırlayıp gitti. Artık yolda kimseye bakmıyor, rastladığı en çekici kadınlara bile gülümsemiyordu. Birdenbire hızını kesti, evlerden birinin önünde kakılmış gibi durdu: Gördüğü şey gerçekten son derece garipti! Bir apartmanın önünde duran kupa arabasından yüksek rütbeli memur üniforması giyen bir adam çıkıp hızlı adımlarla merdivenden yukarı çıktı. Kovalev'in arabadan çıkan adamda, esrarlı şekilde kaybolan burnunu tanıdığını söylersek düştüğü şaşkınlık ve dehşeti düşünebilirsiniz artık. Görülmüş, işitilmiş şey değildi bu!...

Kovalev'in başı dönüyor, gözleri kararıyordu, ama ne olursa olsun, ötekinin arabaya tekrar binmesini beklemekten vazgeçmiyordu. Gerçekten birkaç dakika sonra bay Burun aşağı indi. Sırma işlenmiş, dik yüksek yakalı üniforma podüsüetten bir pantolon giymişti; yürürken, beline asılı ince kılıcı pırıl pırıl parlıyordu. Üçköşe tüylü şapkası bay Burun'un en aşağı 6. derece memur olduğunu gösteriyordu. Her halinden ziyarete ya da resmi bir yere gitmeye hazırlandığı belliydi. Başını iki yana çevirerek arabacıya,

– Hadi gidiyoruz! diye seslendi, kapıya yanaşan arabaya atlayıp gitti.

Zavallı Kovalev çıldıracaktı, nerdeyse. Bu garip olay hakkında ne düşüneceğini bilemiyordu. Daha dün yüzünün ayrılmaz bir parçası olan, sıcaktan soğuktan kızaran, nezleli zamanda ancak sahibinin yardımıyla temizlenen burun şu anda parlak bir üniforma içinde arabaya kurulmuş gidiyordu!

Kovalev arabanın arkasından koşmaya başladı. Bereket versin kovalamaca uzun sürmedi, araba Kazanski Katedrali'-

nin önünde durdu. Kovalev, eskiden alayla, tiksintiyle yüzünü çevirdiği burunları düşmüş, suratları sarılı, dilenci kalabalığını geçerek kiliseye girdi. Kilise hemen hemen boştu, içerdekiler kapıya yakın duruyordu. Kovalev'in dua edecek hali yoktu, gözleriyle kilisenin en karanlık köşelerinde bay Burun'u arıyordu. Sonunda, onu halktan ayrı bir köşeye çekilmiş, yüzünü yüksek yakasıyla maskeleyerek derin bir huşu içinde dua ederken gördü.

– Ne diyeyim acaba?.. Haline, kıyafetine bakılırsa en aşağıdan 6. derece memur... diye düşündü Kovalev.

Yanına sokularak hafifçe öksürdü, ama bay Burun ibadete dalmış, arada bir istavroz çıkarıp mumların titrek ışığıyla aydınlanan ikonun önünde eğilip kalkıyordu. Kovalev kendi kendini cesaretlendirmeye çalışarak,

– Beyefendi, dedi. Beyefendi...

Öteki başını çevirdi:

– Bir şey mi buyurdunuz efendim?

– Sormanız çok tuhaf doğrusu... Bana kalırsa yerinizi bilmeniz gerekirdi beyefendi. Sizi kilisede buluyorum... Tuhaf değil mi? Siz de kabul edin ki...

– Ben de sizin söylediklerinizden hiçbir şey anlamıyorum beyefendi. Ne demek istediğinizi açıkça söyleyin.

Kovalev bir an ses çıkarmadı: "Kolay kolay açıklanacak gibi değil ki..." diye içinden geçirdi. Sonra sakin görünmeye çalışarak konuşmaya başladı:

– Beyefendi, siz de kabul edersiniz ki... Yani... Evet, benim gibi... ben mevkide bir adamın burunsuz kalması, Voznesenski köprüsü başında portakal satan burunsuz kadınların durumundan farklıdır. Onların burunlu burunsuz olması hiçbir bakımdan önem taşımaz. Ama vali adayı birisi için bu hal... Vallahi bilmem beyefendi... (Binbaşı Kovalev bunu söylerken omuzlarını kaldırdı). Kusura bakmayın ama, bunun şeref ve namus kurallarına uygun olmadığını takdir etmeniz, anlama-

nız gerek...

– Yazık ki söylediklerinizden hiçbir şey anlamadım; dedi kesin bir halle bay Burun.

– Belki anlamak istemediğiniz için öyle söylüyorsunuz.

Kovalev'in hali görkemliydi:

– Durum gayet açık: Siz özbeöz benim burnumsunuz!

Burun, Binbaşı Kovalev'i süzdü, kaşlarını hafifçe çattı:

– Yanlışınız var beyefendi: Ben kimseye bağlı değilim, kendi kendime yaşıyorum. Zaten aramızda bir ilişki de olamaz: Redingotunuzun düğmelerinden sizin ya senatoya ya da adliyeye bağlı olduğunuz belli. Ben Akademi'denim.

Bay Burun bunu söyledikten sonra ibadetine devam etti.

Kovalev fena halde bozuldu, şaşırdı. "Şimdi ne yapayım?.." diye düşündü.

Tam o sırada az ötede, tatlı bir ipek hışırtısı duyuldu, kiliseye oldukça tombul, yaşlıca bir kadın girdi. Dantellerle süslü elbisesi içinde gotik üslupta bir yapıyı andırıyordu. Yanında, vücudunun bütün zerafetini meydana koyan bir elbise giymiş, başındaki bisküviden pastaya benzeyen açık sarı şapkasıyla bir içim su bir tazecik yürüyordu. Arkalarından yürüyen iri yarı, uzun favorili, boynu kat kat yakalara gömülmüş bir zat bir aralık durdu, enfiye kutusunu açtı.

Kovalev bir an önceki üzüntüsünü unuttu; gömleğinin kolalı yakasını yukarı çekerek düzeltti, saat kösteğine asılı süs mühürlerini şıngırdattı. Sonra çevreye şirin gülümsemeler dağıtarak bir iki adım ilerledi. Gözleri bahar çiçeği kadar taze, narin kadındaydı. Genç kadın hafifçe eğilerek bitiştirdiği ince parmaklarıyla istavroz çıkarıyor, alnına, göğsüne ve omuzlarına değdiriyordu. Şapkasının bir kenarından, çenesiyle yanağının bir kısmını gören Kovalev büsbütün çoştu, gülümsemesi daha da genişledi. Ama bir anda ateşe basmış gibi geriledi: Zavallıcık, burnunun olmadığını hatırladı, onu bu acıklı duruma sokan adama doğru bir adım attı. Artık ne olursa olsun,

onun 6. derece memur maskesi altında bir hilebaz, bir yalancı olduğunu, aslında başkasının, yani onun, Kovalev'in vücudunun bir parçası, bir burundan başkası olmadığını bar bar bağıracaktı. Kilisede bulunduğunu bile düşünemez olmuştu.

Kovalev bu cüretli harekete hazırlanana kadar bay Burun yok oluverdi. Kovalev kiliseden çıktı. Hava alabildiğine güzel, güneşliydi. Nevski caddesi adam almıyordu. Renk renk kadınlar Politzevyski köprüsünden Aniçka köprüsüne kadar oluktan boşanırcasına yaya kaldırımlarını doldurmuştu. Kovalev uzaktan, özellikle başkalarının yanında "Yarbayım" diye çağırdığı tanıdık bir 5. derece memuru gördü. Çok iyi "Boston" oynayan Senatoda masa âmiri Yarijkin'di bu: Kovalev onu görmezlikten gelerek geçti. Ama Kafkasya'dan onun gibi binbaşılığı 9. derece memurluğa değişen bir arkadaşla karşı karşıya gelince kaçamadı. Adam ta uzaktan onu görmüş, el sallıyordu. "Hay aksi şeytan!" dedi kendi kendine Kovalev. Sonra -ne olursa olsun- arkadaşının işaretlerine aldırmadan ilk gördüğü arabaya attı kendini.

- Polis müdürlüğüne götür beni. Çabuk!

Yol boyunca,

- Aman koştur şu geberikleri, koştur!.. Acelem var... anlamıyor musun? diye söylenip durdu. Müdüriyetin kapısında durunca kapıcıya koştu:

- Müdür beye haber ver oğlum!

- Yoklar efendim. Henüz çıktılar.

Kovalev elinde olmayarak,

- Yapma yahu!.. diye bağırdı.

- Öyle. Hem de henüz çıktılar; diye ekledi kapıcı. Bir iki dakika önce gelseydiniz...

Kovalev, hep mendili yüzünde, tekrar arabaya atladı, acı bir sesle,

- Hadi sür! diye haykırdı.

- Nereye beyim?

– Dosdoğru.

– Ama tam yol kavşağındayız... Sağa mı, sola mı?

Kovalev birden cevap vermedi. Sonunda bulunduğu durumun her şeyden önce ahlak zabıtasını ilgilendirdiğini düşündü. Polise bağlı oldukları halde icraatta daha hızlı, daha kestirme oldukları için oraya başvuracaktı. Bay Burun'un nasıl utanmasız bir yalancı olduğunu demin konuşurken gördüğü için, belki bu başvurmanın da pek yararlı olamayacağını, onun başka yalanlar da uyduracağını düşündü. Hem bu adamın elinden her türlü şeytanlık geldiğine göre, memleket dışına da kaçabilirdi... O zaman Kovalev'in aldığı bütün önlemler boşa gidecekti. Sonunda, sanki göklerin bağışladığı ilhamla, gazeteye ilan vermek aklına geldi. Arabacıya bir gazetenin ilan acentasının adresini verdi. Sinirleri o derece gerilmiş, bu girişime o kadar umut bağlamıştı ki sabırsızlıktan arabanın içinde rahat duramıyor, adamın sırtına ikide bir yumruk indirip:

– Çabuk be herif!.. yürü keratanın oğlu, yürü... diye homurdanıyordu.

Arabacı başını sallıyor, fino tüyleri gibi uzun tüylü atının sırtına laf olsun diye, hafiften bir iki kırbaç indiriyordu.

Araba durunca Kovalev soluk soluğa acentanın merdiveninden tırmandı, ufak, karanlıkça bir odaya girdi. Eski bir frak giyen, gözlüklü memur, kalemin ucunu dişleyerek önünde yığılı bakır parayı sayıyordu.

– İlanları kim alıyor burada? diye bağırdı Kovalev. Oo, siz miydiniz bayım; merhaba!

– Buyrun efendim. Bir emriniz mi var?

Ak saçlı memur bir an gözlerini kaldırdı, sonra tekrar para kümeciklerini istiflemeye daldı.

– Bir ilan verecektim de...

– Biraz izin verin, şunu bitireyim.

Memur, önündeki kâğıda birtakım rakamlar yazmaya başladı, sayı tahtasındaki iki yuvarlağı aşağı çekti. Masanın önün-

de duran tertemiz yaldızlı şeritlerle süslü pelerini ve her haliyle kibar evin uşağı olduğunu gösteren bir adam, elinde bir kâğıt tutuyordu. Besbelli toplum hayatının kurallarını bildiğini göstermek için hemen konuşmaya başladı:

– Hoşhoşunuza seksen kapek bile değmez beyim! Ben kendi hesabıma sekiz mangır vermezdim ona... Ama bizim kontes deli oluyor bu it için; Bulana yüz ruble ödül veriyor. Biz bize konuşuyoruz: İnsanların zevki birbirine uymuyor. Avcıysan tazı, pudel besle. Böyle köpeğe beş yüz, bin ruble bile kıysan yeridir, cins köpek çünkü...

Efendi görünümle memur, adamın gevezeliğini anlamlı bir yüzle dinler gibi görünüyor, bir yandan da ilanın kelimelerini sayıyordu. Odada birkaç ihtiyar kadın, tüccar ve kapıcı kılıklı adamlar vardı. Hepsi ellerindeki çeşitli ilanlarla sıra bekliyordu. Birinde içki içmeyen bir arabacının iş aradığı; ötekinde 1814 yılında, Paris'ten getirilen, az kullanılmış bir arabanın satılık olduğu yazılıydı.

İlanlardan birinde de, çamaşır yıkamasını bilen, başka işlere de yarayan 19 yaşında bir köylü kızın, beyleri azat ettiği için iş aradığı bildiriliyordu. Bir yayı eksik çok sağlam bir araba ile 17 yaşında gencecik, yıldırım gibi koşan, kır bir atın; Londra'dan gelme şalgamla turp tohumlarının; iki at tavlasıyla aktayın ya da çam bahçesi yapmaya elverişli bir arsa ile konforlu yazlık bir evin satılık olduğu ilanlar arasındaydı. Oda ufak ve havasızdı, ama 9. derece memur Kovalev kokuyu alamıyordu, yüzünü mendiller örtmüştü; burnu o anda kimbilir nerelerdeydi... Gene de, sırf sabrı tükendiği için ilancıya yaklaştı:

– Size bir şey söyleyeceğim beyefendi. Bir ricam var...

Ama bu kez de sırası gelmemişti.

– Bir dakika efendim, bir dakika. İki ruble 43 kapek... Bir saniye... Bir ruble 64 kapek...

Ak saçlı memur, kocakarılardan, kapıcılardan topladığı

paraları hesaplayıp makbuzları önlerine fırlatıyordu. Sonunda sıra buram buram terleyen Kovalev'e geldi.

– Buyrun efendim.

Binbaşı Kovalev boğazını temizledi.

– Efendim, buna ister sahtekârlık, ister madrabazlık deyin; diye başladı. Ben bu densizliğe uygun bir ad bulamadım. Yalnız şu kadarını söyleyeceğim: O namussuzu bulana iyi bir ödül vereceğim. Bu yolda ilan vermenizi rica ediyorum.

– Adınızı bağışlar mısınız beyefendi?

Kovalev bir an durdu, sonra telaşla,

– Adıma ne gerek var?.. Yo, adımı söyleyemem size; diye kesti. Bir sürü kibar dostlarım var: 6. derece memurun dul karısı Çehtareva, yüksek bir subay ailesinden Pelageya Grigosyevna... Duyarlarsa... Tanrı korusun!.. Yalnızca 9. derece memur ya da –ki bu daha iyi– binbaşı rütbesinde olduğumu yazarsınız.

– Kaçan köleniz mi?

– Ne kölesi!.. Öyle olsa gam yemez, bu kadar telaşa düşmezdim. Kaçan... şey... burnum.

– Garip bir isim. Peki, epey eşyanızı çaldı mı bu Bay Burunov?

– Burun diyeceksiniz. Galiba yanlış anlıyorsunuz siz: Kaybolan doğrudan doğruya benim burnum, yüzümdeki burun... Ne cehenneme gittiyse gitti. Şeytanın bana oynadığı bir oyun olmalı bu!...

– O da nesi? Bir burun yerini nasıl değiştirir; pek anlayamadım bayım.

– Nasıl yaptığını ben de bilmiyorum. Ama herif şu sırada şehirde gezip tozuyor, kendisine 6. derece memur süsü veriyor... Bunun için bulan onu en kısa zamanda bana getirsin.

Kovalev bir an sustu, sonra onu merakla süzen memura bakarak,

Siz söyleyin beyefendi; vücudun bu derece önemli bir par-

çası olmadan nasıl yaşarım ben? Pabucun içinde yokluğu belirsiz olan ayağın küçük parmağı değil ki bu. Her hafta perşembeleri 6. derece memurun dul karısı Çehtareva'da toplanıyoruz. Bir kurmay subayının dul karısı Pelageya Grigoryevna Podtoçina'nın pek cici bir kızı var; onlar da gelir oraya... Güzel, nezih bir çevre... Şimdi ne yaparım ben, hiçbir yere gidemem bu halimle!

Memur bir şeyler düşünüyordu. Sessizce kıpırdanan dudaklarında belliydi. Epey süren sessizlikten sonra,

– Yo, böyle bir ilanı gazeteye koyamamam; dedi.

– Neden?

– Öyle işte. Gazetemizin adı lekelenebilir. Herkes bu tür ilanlar vermeye kalkarsa... Zaten saçmasapan, uydurma haberler yaza yaza hangisinin adı temiz kaldı!

– Peki ama, benimkini neden "olmayacak şey" diye görüyorsunuz? Garipsenecek ne var bunda?

– Size göre yok belki. Geçen hafta şöyle bir şey oldu. Sizin gibi bir memur geldi, bir ilan verdi; iki ruble 73 kapek tuttu. İlanda yalnızca kara tüylü pudel'in kaybolduğu yazılıydı. Ne var bunda diyeceksiniz! Oysa mesele öyle basit değil, pudel dedikleri – hatırımda kalmadı hangi müessese olduğu – bir yerin veznedarıymış!

– Ama ben size bir pudel için değil, özbeöz burnum hakkında ilan veriyorum. Aynı değil ki bu...

– Hayır hayır, gazetemize böyle bir ilan koyamayız bayım, kusura bakmayın.

– İnanın bana, yalan söylemiyorum. Gerçekten burnum yok... kayıp...

– Kayıpsa, doktor işi bu. Zamanımızda istediğiniz şekilde burun takan doktorlar varmış. Anladığıma göre siz neşeli, mecliste hoşsohbet bir insansınız. Sakın ha bunun da...

Sinirlenmeye başlayan Kovalev,

– Sizi nasıl inandırayım, diye ilancının sözünü kesti. Pe-

kâlâ, madem ki öyle, yalan söylemediğimi göstereceğim size!

– Rica ederim rahatsız olmayın; diye yarım ağızla itiraz etti memur. (Aslında fena halde merak ediyordu.) Sonunda merakını yenemedi.

– Eh... şey... çok zahmet olmazsa... görmek isterdim tabii; diye ekledi.

9. derece memur Kovalev mendilini yüzünden çekti. İlan memurunun gözleri şaşkınlıktan yusyuvarlak oldu.

– Gerçekten çok tuhaf! Tabakta duran gözleme gibi dümdüz... Görülmemiş derecede düz...

– Gördünüz mü! İtiraz edecek yeri kaldı mı bunun? İlanımı koymamak için hiçbir neden yok artık. Size son derece minnettar olurum. Hem tanışmamız için güzel bir fırsat oldu bu...

(Binbaşı Kovalev işi yaltaklanmaya dökmüştü.)

– İlanı koymak önemli değil, dedi memur. Ama siz bunun hemen olumlu sonuç vereceğini sanmayın. Bence siz bunu güçlü kalem sahibi bir yazara olağanüstü bir olay gibi anlatın. "Kuzey Arı"ya yazılmasını isteyin.

Memur kutusunu açıp bir enfiye çekti.

– Yararlı yazılar dizisine konmasa bile, halkın merakını uyandırır. Kabul etmeleri için ısrar edin.

Kovalev'in umudu iyice kırılmıştı. Bakışı sayfanın alt satırlarındaki tiyatro ilanlarına gitti. Güzel kadın artistlerin isimlerine rastladıkça yüzüne tatlı bir gülümseme yayılıyordu. Eli bilinçsizce cebine gitti, bir "mavilik"[1] aradı. Kovalev'in kendine göre birtakım kuralları vardı: Bunlardan biri, üst rütbe subaylarının parter koltuklarından başka yere oturmamasıydı. O anda burnunun durumunu anımsadı, bozuldu. İlan memuru bile acımıştı ona. Avutmak için bir şeyler söylemek istedi:

– Böyle bir halin başınıza gelmesine gerçekten üzüldüm!

---

1) Halk arasında "mavilik" diye anılan 5 rublelik banknot.

dedi. Bir enfiye çeker misiniz? Baş ağrısını, nezleyi o saat keser, neşe verir. Hatta hemoroide bile iyi gelir.

Memur, kapağında şapkalı bir kadın resmi bulunan enfiye kutusunu becerikli bir hareketle açıp Kovalev'e sundu. Kötü bir amaçla, alay etmek için yapmamıştı bunu ama, Kovalev içerledi. Öfkeyle:

– Şakanın sırası değil beyefendi! dedi. Enfiyenizi çekecek şeyim olmadığının farkında değilsiniz galiba. Şeytanlar çeksin bunu. Burnunuza doldurduğunuz adi tütünü değil, en iyisini bile görmek istemiyorum!

Kovalev kızgın bir halde ilan şubesinden sokağa attı kendini ve tekrar polis komiserine yollandı.

Komiserin odasına girdiği zaman adam keyifli keyifli geriniyordu:

– Şöyle bir iki saat kestirsem keyfime diyecek olmaz!.. diye mırıldanıyordu.

Kovalev'in gelişi işini bozdu.

Komiser her çeşit sanat yapıtıyla manifatura eşyasının değerini bilenlerdendi, ama hışır hışır banknotları her şeye tercih eder, her işi o açıdan görürdü:

– Mübareğin ağzı var, dili yok; cebinizde çok yer de tutmaz, düşürseniz de kırılmaz... demeyi severdi.

Kovalev'i oldukça soğuk karşılayan komiser, o saatte işle uğraşmayı uygun bulmadı. İnsanın sindirim zamanını huzur içinde geçirmesinin doğa kanunlarından biri olduğunu söyledi. (9. derece memur Kovalev bu sözlerden komiserin eski düşünürlerin öğütlerini iyi bildiğini öğrendi).

Komiser ayrıca, kimsenin durup dururken başkasının burnunu koparmayacağını da ekledi. Daha önce söylememiştik galiba: Kovalev'in kendine göre bir alınganlığı vardı: Şahsına söylenene pek aldırmasa bile, rütbe ve ünvanına dil uzatılmasına hiç dayanamazdı! İzlediği tiyatro yapıtlarında bile subayların, hele kurmay subaylarının eleştirisini hiç hoş görmezdi.

Komiserin karşılama şeklinden allak bullak olan Binbaşı Kovalev, onurlu bir tavır takınarak:

– Hakaret edici sözlerinizden sonra size söyleyecek bir şeyim kalmadı komiser bey, dedi. Dışarı çıktı.

Ortalık kararırken yorgun argın evine döndü. Bütün bu başarısız girişimlerden sonra ev ona pek soğuk geldi. Antreye girdiği sırada uşağı İvan, kirli, yağlı deriden bir divana uzanmış, tavanda belirli bir noktayı nişan alarak tükürüyordu. Bu umursamazlık Kovalev'i çileden çıkardı. Şapkasını uşağın suratına fırlatarak,

– Domuz herif, yapacak daha yararlı bir iş bulamadın mı? diye çattı.

İvan yattığı yerden doğrularak efendisinin pelerinini almaya koştu. Kovalev odasına geçti, bezgin bir halde kendini koltuğa bıraktı. Acı acı düşünüyordu: "Nedir bu başıma gelenler?.. Keşke bir elimi ya da ayağımı kaybetseydim... Bari savaşta ya da düelloda olsaydı bu... Durup dururken, pisi pisine burnumu kaybettim!"

Olanlar ona hâlâ bir düş, bir hayal gibi geliyordu. Hatta bir an, "Tıraştan sonra yüzüme sürdüğüm votkayı su yerine içmiş olmayayım?... Belki bütün bunlar yalnızca sarhoş sayıklamasıdır..." diye düşündü. Yerinden kalkarak aynaya yaklaştı. Önce gözlerini yumdu; açtığı zaman burnunu eski yerinde görmeyi öyle istiyordu ki! Ama boşuna, aynadan dümdüz, yamyassı, acayip bir surat bakıyordu ona. Kovalev geriye çekildi, dişleri arasından:

– Ne pis manzara!.. diye homurdandı.

Binbaşı Kovalev'in burnunun kaybolmasında ayrıca garip, esrarlı bir şey vardı, bunun dışarda değil, bu evin dört duvarı içinde yok olması ne ile, nasıl açıklanabilirdi? Kovalev'in birdenbire aklına kurmayın dul karısı Podtoçina geldi. Kadın, eski bir binbaşı olan 9. derece memur Kovalev,kızını alsın diye ne zamandır uğraşıyordu. Kovalev ise ağırdan alıyor, daha

çok kur yapmakla vakit geçiriyordu. Bayan Podtoçina bir gün bu işi kesinlikle halletmek zamanı geldiğini söyleyince Kovalev, kızına kur yapmaktan vazgeçti. Kadına, evlilik hayatı için kendini henüz çok genç saydığını, hiç değilse 4-5 yıl daha, 42 yaşına kadar bekâr kalmak istediğini açıkça söyledi. Bayan Podtoçina aldığı cevabı bir yana koydu, unutmadı. Kovalev'in duyduğuna göre, birtakım falcı ve büyücülerle ilgisi olan kadın, öç almak için ne yapmışsa yapmış, onu bu hale koymuş olmalıydı... Yoksa o günlerde Kovalev'e dışardan gelen olmamıştı: Birisinin gelip burnunu kestiği ya da kopardığı söylenemezdi. Berber İvan Yakoleviç onu her zamanki gibi çarşamba günü tıraş etmişti, burun da perşembeye kadar yerindeydi. Şimdi ne bir yara izi, ne de acısı var, yalnızca dümdüz, tertemiz bir yer...

Bu işte Bayan Podtoçina'nın parmağı olduğuna iyice saplanan Kovalev bu kez, kadını mahkemeye mi vermeli, yoksa evine gidip orada mı hesaplaşmalı diye düşünmeye başladı. O sırada kapının tahta aralıklarından sızan ışıktan, İvan'ın antrede mum yaktığını anladı. Bir an sonra elinde şamdanla İvan girdi; oda birden aydınlandı. Kovalev'in ilk işi masadan kaptığı mendille boş kalan burun yerini örtmek oldu. İvan ahmağının efendisinin biçimsiz halini bilmesi gereksizdi.

İvan şamdanı masaya bıraktı. Dışarı çıkar çıkmaz antrede birisiyle konuştuğu duyuldu. Yabancı bir ses,

– 9. derece memur Kovalev'in evi burası mı? diye soruyordu.

Kovalev yerinden doğruldu, kapıyı açtı.

– Burası efendim, buyrun. Binbaşı Kovalev benim.

İçeri bir polis memuru girdi. Ne fazla koyu ne çok açık favorileri ve oldukça tombul yanaklarıyla yakışıklı bir erkek sayılabilirdi. Öykümüzün başında, İsakiyevski köprüsünde İvan Yakovleviç'le konuşan polisti bu. Lafı uzatmaya gerek görmeden,

– Burnunuz kayıpmış beyefendi! dedi.

Kovalev bu damdan düşercesine sözleri biraz yadırgadı.

– Şey... Evet... Dediğiniz doğru.

– Burnunuz bulundu.

– Sahi mi söylüyorsunuz? diye bağırdı Kovalev. Bir an sevincinden dili tutulur gibi oldu. Mumun titrek ışığında polis memurunun şişkin dudaklarıyla yanaklarına bakıyordu.

– Nasıl... Nerede buldunuz?

– Tuhaf bir mesele bu; yolda yakaladılar, posta arabasına binmiş, Riga'ya kaçacaktı. Pasaportu filan her şeyi hazırdı. Bir memur adına çıkarmış. İşin tuhafı, ben de onu ilkin kerli ferli bir şey sandım. Bereket versin yanımdan ayırmadığım gözlükle bakınca insan değil yalnızca bir burun olduğunu farkettim. Miyopum efendim, ondan gözlük kullanıyorum. Söz gelişi, sizin şu anda yalnız yüzünüzün şeklini seçiyorum. Burnunuzu, bıyığınızı, sakalınızı hiç göremem gözlüksüz. Kaynanam da, yani karımı validesi de öyle...

Kovalev sevincinden deli olacaktı neredeyse.

– Aman nerede?... Söyleyin, gidip alayım şunu!

– Telaşlanmayın efendim. Garip değil mi? Bütün iş Voznesenski caddesindeki madrabaz berberin başı altından çıkıyor, hapse tıktık herifi... Daha önceki gün bir tuhafiyeciden kutu dolusu düğme aşırmış... Burnunuza hiç zarar gelmedi, sapasağlam, tertemiz teslim ediyoruz. Buyrun.

Polis memuru cebinden kâğıda sarılı Kovalev'in burnunu çıkardı, sahibine uzattı. Kovalev kaparak aldı.

– Evet evet, ta kendisi!.. diye haykırdı. Bu iyiliğinizi hiç unutmayacağım. Ne olur, birlikte bir çay içelim.

– Davetinizi büyük memnunlukla kabul ederdim ama, vaktim yok. Buradan bir iş için tımarhaneye uğramam gerek. Efendim, hayat pahalılığı dev adımlarla artıyor; insan ne kadar kazansa boşuna. Evimde karımdan başka kaynanam, yani eşimin valdesi, çocuklarım var... En büyük son derece zeki bir

oğlan, ilerisi için çok şeyler bekliyoruz ondan. Ne var ki dilediğimiz gibi okutamıyoruz...

9. derece memur Kovalev ancak polisin gitmesinden sonra biraz kendine gelebildi. Burnunu eline alıp incelemeye başladı:

– Evet, bu... İşte o gün sol kanadında çıkan sivilce bile duruyor...

Sevinçten bağırmak, kahkahalar atmak istiyordu. Ama dünyada, hele sevinç gibi tatlı duygular uzun sürmez. Bunun için Kovalev'in sevinci de ilk çılgınca coşkunluk anından sonra hafifledi, ruh durumu normalleşti. Tıpkı havuza atılan taşın yaptığı halkaların dağılmasıyla suyun eski duruluğunu alması gibi...

Sakin sakin düşünüyordu şimdi. Burnu bulunmuştu ama, iş bununla bitmiyordu; onu yerine takmak geriyordu. Ya yapışmazsa?..

Bunu düşününce Binbaşı Kovalev'in rengi attı. Masadan burnu korkuyla kaptı, aynaya koştu. Çıplak, eğri bir şekilde yerleştirmemek için bir süre ellerinin titremesinin geçmesini bekledi, sonra soluğunu tutarak burnunu hızlı, sert bir hareketle boşluğun ortasına koydu ve korktuğuna uğradı; burun yapışmıyordu!.. Kovalev ağzına götürüp üzerine hohladıktan sonra tekrar iki yanağının arasına yerleştirmeye çalıştı... boşuna! Artık kızmaya başlamıştı, önceki gibi özenle değil, sinirli bir hareketle burnunu parmakları arasında sıkarak,

– Hadi yerine, münasebetsiz sen de! diyor, çocukların duvara lastik top attıkları gibi suratına basıyor ama, burun gerisin geriye masaya düşüyordu.

Kovalev'in yüzü acıyla buruştu, ya hiç yapışmazsa?.. Birdenbire, aynı apartmanda bir doktor oturduğunu anımsadı, uşağını yolladı.

Gelen doktor alımlı biriydi. Simsiyah, pırıl pırıl favorileri, fındık kurdu şipşirin bir karısı vardı. Doktor dişlerine son

derece meraklı olduğu için, sabahları elma yiyor, yarım saatten fazla süren bir gargaradan sonra dişlerini beş ayrı fırçayla fırçalıyordu.

Doktor çağırıldığı dakikada geldi. Olayın ne zaman olduğunu sorduktan sonra Kovalev'i çenesinden tuttu, burnun bulunması gereken yere baş ve işaret parmağıyla öyle bir fiske vurdu ki, adamcağızın kafası duvara çarptı, gözlerinden yaş fışkırdı. Doktor bunun önemli olmadığını, duvardan biraz uzaklaşmasını söyledi, hastanın başını sağdan sola, soldan sağa birkaç kez salladı, bir fiske daha vurarak, "H ı m m m ..."a benzer bir homurtu çıkardı. Deneme bununla sonuçlanmıştı.

– Olmaz. Tıbben bir şey yapamayız, dedi doktor. Böyle kalsanız bence daha iyi.

Sonra ne düşündüyse düşündü,

– Gerçi yapılmayacak gibi de değil, dedi. Burnunuzu hemen şimdi bile yerine takabilirim ama, emin olun, şimdiki halinizle kalmanız daha iyi.

– İyilik neresinde bunun; yaşam boyu nasıl burunsuz kalırım ben doktor? diye umutsuzlukla bağırdı Kovalev. Bu durumdan daha kötüsü olamaz. Bu kepaze halimle ele güne karşı nasıl çıkarım? Son derece seçkin bir çevrem var... Hatta bu gece bile iki yere davetliyim. 6. derece memurun dul karısı bayan Çehtareva'nın evine, kurmay ailesi Podtoçina'ya...

Kovalev birdenbire durdu, sinirli bir halle,

– Gerçi bu başıma gelen halden sonra onunla ancak mahkemede görüşürüm! diye ekledi. Sonra yalvaran bir sesle,

– Ne olursunuz bir şeyler yapın doktor bey! dedi. Yalandan, düşmeyecek kadar yapıştırın şunu... Ben de idare ederim, tehlikeli anlarda elimle tutarım. Dans etmediğim için düşürme tehlikesi pek yok. Vizite ücretine gelince... Elimden geldiğince...

Doktor ne çok yüksek, ne çok yavaş, ama son derece kesin, etkili bir sesle,

– Ben hastaları para kazanmak amacıyla tedavi etmem; dedi. Usûl ve mesleğime aykırı bulurum bunu. Vizite parasını da yalnızca hastalarımı kırmamak için alırım. Burnunuza gelince; sözüme inanmıyorsanız, şerefime inanın bu halle kalmanız daha uygundur, her şeyi doğaya bırakmak gerek. Yüzünü sık sık soğuk suyla yıkayın; burunsuz, burnunuz varmış gibi sapasağlam olursunuz. Burnunuzu da alkol dolu bir kavanoza koyun. Hatta iki çorba kaşığı sert votka ile sirke katarsanız daha iyi olur. İyi bir fiyatla satabilirsiniz onu. Ben bile alırım.

– Hayır, dünyada satmam! diye acı bir umutsuzlukla bağırdı Kovalev. Bana yaramadıktan sonra varsın çürüsün!

Doktor resmi bir tavırla binbaşının önünde eğildi:

– Kusura bakmayın, elimden gelen bu kadar... İyi niyetle hareket ettiğimi gördünüz tabii.

Doktor kendine özgü zarif, kibar bir tavırla dışarı çıkarken Kovalev siyah frakının kollarından görünen gömleğinin kar gibi beyaz kolluklarını durgun bir bakışla süzüyordu.

Yalnız kalınca ertesi gün için hareket planını hazırladı. Resmi bir makama başvurmadan önce Bayan Podtoçina ile ilişkiye geçmeye karar verdi. Belki gürültü çıkarmadan bir anlaşmaya varabileceklerdi.

Sakatlığında suçlu gördüğü kadına şöyle bir mektup yazdı:

> "Sayın Bayan Aleksandra Grigoryevna;
> Yaptığınız hareketi bir türlü anlayamadım. Bununla beni kızınızla evlenmek için zorlayacağınızı sanıyorsanız, aldanıyorsunuz. Meselenin sizin başınızın altından çıktığına adım kadar eminim. Burnun, durup dururken yerini bırakıp kâh memur kılığına girerek, kâh normal halde tekrar meydana çıkması, büyük ya da buna benzer işlerle uğraşan sizi gibi kişilerin marifetidir. Sizi uyarmak zorundayım; yukar-

da sözü geçen burun hemen bugün yerine gelmezse, ben de yasal yollara başvurmak zorunda kalacağım.

Her şeye karşın olanca saygılarımla hürmetkârınız
Platon Kovalev."

İvan'la gönderdiği mektuba gelen yanıt şöyleydi:

"Sayın Bay Platon Kuzmiç;
Mektubunuz beni son derece hayrete düşürdü. Doğrusu sizden bu tür sitemler beklemezdim hiç. Size şimdiden söyleyeyim; ben evimde sözünü ettiğiniz adamı ne memur kılığında, ne başka bir halle kabul etmiş değilim. Gerçi Filip İvanoviç Potançikov bize ara sıra gelirdi ve kızımı istemişti ama, içki içmeyen ve çok bilgili bir kişi olduğu halde ona umut vermedim.
Mektubunuzda bir burun sözcüğü var. Bunun amacı, size aksi cevap verip nanik yaptığım anlamına ise... şaştım doğrusu, nerden çıkardınız bunu!.. Belirli konuda ne kadar olumlu düşündüğümü çok iyi biliyorsunuz. Hatta kızımı şimdi, bu mektuptan sonra bile isteyecek olsanız, hiçbir engel çıkarmadan razı olacağıma emin olabilirsiniz. Bunun ötedenberi en içten isteğim olduğunu bildirir, emirlerinizi beklerim.

Aleksandra Podtoçina."

Kovalev mektubu okuduktan sonra,
– Kadın gerçekten suçsuz, dedi kendi kendine. Suçlu ifadesi değil bu.
Kafkasya'da bulunduğu sırada birkaç kez soruşturmaya

gittiği için, az çok bu işlerden anlardı. Sonunda "Onun değilse, kör şeytan işi öyleyse!.." dedi, başını salladı.

Kaybolan burnun olağanüstü öyküsü, tabii hayli şişirilerek başkentte duyuldu, yayıldı. O sıralar halk arasında garip şeylere inanmak salgın halindeydi âdeta. İpnotizma denemeleri yeni yeni biliniyordu. Konyüşennaya sokağında dans eden iskemleler öyküsü henüz unutulmamıştı. Bunun için 9. derece memur Kovalev'in burnunun bir gün öğleden sonra tam saat üçte, Nevski caddesinde boy gösterdiğine dair söylentilere şaşmamak gerekti. Meraklı kalabalığı Nevski caddesiyle dolayındaki sokaklara dolmuştu. Burnun Yünker mağazasına girip alışveriş ettiğini söyleyenler oldu... Duyanlar Yünker mağazasını ablukaya aldılar; polis gücüne başvuruldu. Tiyatro kapısında kuru yemiş satan açıkgözün biri, birkaç temiz, sağlam tahta sıra yapmış, meraklılara seksen kapeğe üstüne çıkarak burnu seyrettiriyordu... Ağırbaşlı, kibar bir albay salt bunun için sabahın köründe evinden çıkmış, sıralardan birini bin güçlükle kapmıştı. Ama mağazanın vitrininde bir yün fanila ile yıllardan beri duran bir resimden başka bir şey göremedi. Resimde, keçi sakallı, açık yelek giyen bir züppe, eteğini dizine kadar sıyırıp çorabını düzelten genç bir kızı ağacın arkasından gözetliyordu.

Albay fena halde içerledi:

– Halkla alay mı ediyor bunlar? Münasebetsizlik bu kadar olur... diye söylendi durdu.

Başka söylentilere göre, Binbaşı Kovalev'in burnu Nevski caddesinde değil, Tavriçeski bahçesinde dolaşıyormuş. Hatta bu oldukça bayat bir habermiş: Hüsrev-Mirza'nın Petersburg'a geldiği sırada da oradaymış. Mirza bu doğa oyununa şaşmış bile... Tıp Akademisi'nden birkaç öğrenci Kovalev'in burnunu görmek umuduyla bahçede günlerce nöbet tuttular. Yaşlı, soylu bir hanımefendi, bahçe müdürüne yolladığı mektupta, bu hilkat garibesini torunlarına göstermesi ve gençlere

bu konuda yararlı öğütler vermesini rica ediyordu.

Bütün bu söylentiler, sosyete toplantılarında genç bayanları eğlendirmeyi meslek haline getiren ve o sırada konu kıtlığına uğramış kibar züppelerin ekmeğine yağ sürdü. Yalnız kendi halinde, olgun kimseler azınlığı hoş karşılamadı bunu. Aydın yüzyılımızda böyle saçmalıklara nasıl yer verildiğine ve hükümetin bu işteki ilgilisizliğine şaşıyorlardı. Ama bunu söyleyenler besbelli şunun bunun karı-koca kavgasında bile hükümeti suçlamak isteyen kimselerdi...

Durum böyleyken... Ama olay burada birdenbire bir karanlığa bürünüyor ve her şeyin nasıl sonuçlandığı bilinmiyor.

III

Dünyada öyle saçmalıklar var ki!.. Hele bazen, gerçeğe benzer tarafı olmayan hallerle karşılaştığımız bile oluyor. Örneğin: 7. derece memur kılığında dolaşan, koca kenti allak bullak eden Burun, bir gün, bir şey olmamış gibi, gene eski yerinde, yani Binbaşı Kovalev'in yüzünde, iki yanağı arasında görünmez mi!..

7 Nisan günüydü. Kovalev sabah uyanır uyanmaz eli alışkanlıkla aynaya gitti. Gözlerine inanamıyordu bir türlü; burnu, hınzır kaçak, onu bu kadar üzen burnu, bir şey olmamış gibi eski yerindeydi!..

Eliyle sımsıkı kavradı; evet, yerinde, sapasağlam duruyordu! Kovalev sevinçli bir "Ohh" çekti. Odaya İvan girmese hemen bir Kazaska tutturacaktı.

Uşağın su getirmesini söyledi, yıkanmaya başladı. Yıkanırken bile gözü aynadaydı: Burun yerindeydi, kurulanırken de öyle...

Bir aralık,

– Baksana İvan, dedi. Burnumda bir sivilce mi çıktı ne?

Söylerken, ya herif, "Ne sivilcesi beyim, burnunuz yok ki..." derse ne yaparım? diye düşündü.

Fakat İvan,

– Sivilce filan yok; tertemiz burnunuz, dedi.

Kovalev rahat bir soluk aldı, keyifle parmaklarını şaklattı. Tam o sırada kapının aralığından berber İvan Yakovleviç'in kafası uzandı. Süt dökmüş kedi gibi süklüm püklüm bir hali vardı. Kovalev her zamanki gibi, onu görür görmez,

– Gel bakalım; ellerin temiz mi? diye seslendi.

– Temiz!

– Yalan!

– Vallahi temiz beyim.

– Peki öyleyse.

Kovalev sandalyeye oturdu. İvan Yakovleviç boynuna bir peşkir bağladı, sabunu fırçayla köpürttü. Kovalev'in yanağının bir kısmı bir anda zengin tüccarın ziyafet sofrasını süsleyen kremalı tatlıya benzedi.

İvan Yakovleviç sabunu sürerken binbaşının burnuna kaçamaklı bakışlar atıyor,

– Şuna bak! diyordu kendi kendine. Kimin aklına gelirdi...

Başını öbür yana eğerek yana baktı, sonunda olancak dikkatiyle, gayet yavaş burnu iki parmağıyla tutarak yukarı çekti. İvan Yakovleviç'in usulüydü bu. Ama Kovalev birdenbire irkildi.

– Aa ne yapıyorsun, yavaş!.. diye bağırdı.

İvan Yakovleviç elini çekti, şaşırdı ve son derece bozuldu. Bir şey söylemedi, usturasını usul usul Kovalev'in sakalının altında gezdirmeye başladı. Gerçi müşterinin koklama uzvunu desteklemeden tıraş etmek hem zor, hem rahatsızdı ama, İvan Yakovleviç, Kovalev'in yanağıyla alt çenesine sert başparmağını dayayarak bütün engelleri yendi, tıraşın sonunu getirdi.

Kovalev hazırlandıktan sonra bir araba çağırttı, doğruca pastaneye gitti. İçeri girerken, kapıdan,

– Bir fincan çukulata! diye seslendi, hemen aynaya koştu, burun yerindeydi!

9. derece memur Kovalev neşeli bir halle masaya oturdu, çevreye göz gezdirdi. Masalardan birinde oturan bir subayı biraz alaylı bir bakışla süzdü: Birisinin burnu yelek düğmesi kadar ufacıktı...

Çukulatasını bitirdikten sonra Kovalev valilik –olmazsa müdürlük– aradığı makama yollandı. Bekleme odasından geçerken aynaya göz atmak fırsatını kaçırmadı; burun yerindeydi. Oradan, binbaşılıktan devşirme 9. derece memur arkadaşına gitti. Adam alaycının biriydi. Kovalev bazen iğneleyici sözlerine yanıt olarak yalnızca,

– Sen öylesin zaten. Arı gibi sokarsın insanı; derdi.

Yolda, "binbaşı, beni görünce gülmekten çatlamazsa, her şey yerli yerinde demektir..." diye düşünüyordu: hâlâ duruma pek güvenemiyordu. Ama arkadaşının ona takıldığı yoktu o gün, Kovalev iyice rahatladı. Sokakta kızıyla Bayan Podtoçina'ya rastladı. Selamlaştılar. Bayanların da onunla karşılaşınca salıverdikleri sevinçli haykırışa bakılırsa halinde bir acayiplik yoktu. Ayakta biraz çene çaldılar. Kovalev özellikle enfiye kutusunu çıkarıp yüzündeki koku yapısının mazgallarını kıyasıya doldururken,

– İşte görün sersem tavuklar!.. Bir şeycik olmadı bana. Hele sen kocakarı, kızını alacağımı hiç umma. Şöyle *par amour* istersen; hay hay, eğleniriz!.. diye içinden geçirdi.

O günden sonra Binbaşı Kovalev, eskisi gibi Nevski caddesini arşınlamaya, tiyatrolara ve başka yerlere gidip gelmeye başladı. Burnu da, gayet uslu, efendice yerinde duruyordu. Binbaşı Kovalev'i, ağzı kulaklarında, güzel kadınların peşinde dolaşırken görenler, başından geçen olayı duysalar bile inanmazlardı. Kovalev öylesine dirilmişti ki, hiçbir nişan sahibi ol-

madığı halde, Gostini Dvor çarşısında bir nişan kurdelası aldığını görenler olmuş...

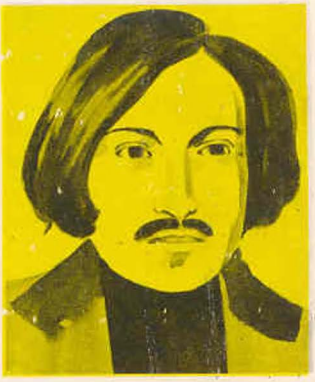
Evet böyle bir olay geçmişti geniş ülkemizin Kuzey başkentinde! Gerçi şimdi bunları gözden geçirirken gerçeğe aykırı pek çok şey görebiliyoruz. Bir burnun tuhaf bir şekilde yerini bırakması, 7. derece memur kılığında görünmesi; Kovalev'in kayıp burnunu gazete yoluyla araması; hep almayacak şeyler bunlar... Gazete ilanının pahalılığı yüzünden değil tabii; paranın önemi yok, ben de para canlısı değilimdir. Meselenin aslı çirkin, yakışıksız... Sonra, Kovalev'in burnunun pişmiş bir ekmeğin içinde, hem İvan Yakovleviç'in evinde ne işi vardı?

Hayır, hayır, bütün bunları aklım almıyor benim. Ama en garip, en anlaşılmaz şey bence, yazarlarımızın böyle konuları seçmesi... Bunu hiç, ama hiç anlayamıyorum! Her şeyden önce, böyle bir yazı yurdumuz için tamamen yararsızdır. İkincisi de, her bakımdan yararsız... Öyleyse ne vardı bunda?.. Vallahi bunu ben de bilemiyorum.

Gene de şunu bunu varsayacak olursak, dünyada daha ne büyük saçmalıklara, tuhaflıklara rastlayabiliyoruz. Onun için bunları toptan düşünürsek, yukarda kabul etmediğimiz şeyleri de olağan saymamız gerekir. Kim ne derse desin, olur bazen böyle şeyler. Çok seyrek ama, gene de olur...

1835-37

varlık / anlatı

Bu kitapta
ünlü Ukrayna'lı yazar Gogol'ün
kısalığı içinde en şaşırtıcı yapıtlarından
biri olan "Bir Delinin Hatıra Defteri"
adlı öyküsünü, özgün haliyle
ve aslına tam uygun olarak bulacaksınız.
Oyunlaştırılmış şekliyle
sahnelerimizde büyük bir zafer kazanmış olan
bu öyküden başka, kitapta Gogol'un
iki uzun öyküsünü daha bulacaksınız.
Bu kitap, rahmetli Nihal Yalaza Taluy'un
son çevirilerinden biridir.

9 789754 040457

ISBN 975-434-045-5

40000TL